

Załącznik do
Uchwały Nr LXXII/406/2024
Rady Powiatu w Wyszkowie
z dnia 31 stycznia 2024 r.

**PROGRAM DZIAŁAŃ
NA RZECZ OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH
W POWIECIE WYSZKOWSKIM NA LATA 2016 – 2025**

Wyszków, styczeń 2024 r.

Spis treści

1. Zgodność zapisów Programu Działań na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami w Powiecie Wyszowskim na lata 2016-2025 z dokumentami strategicznymi na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym.	5
1.1. Dokumenty strategiczne na poziomie lokalnym.	5
1.2. Dokumenty strategiczne na poziomie regionalnym.	9
1.3. Dokumenty strategiczne na poziomie krajowym.	12
2. Misja i założenia Programu.	15
3. Diagnoza sytuacji osób z niepełnosprawnościami.	18
3.1. Skala zjawiska.	18
3.2. Warunki życia, wsparcie socjalne.	24
3.3. Zdrowie.	29
3.4. Praca, aktywizacja zawodowa.	31
3.5. Rehabilitacja społeczna.	36
3.6. Zasoby instytucjonalne wsparcia osób z niepełnosprawnościami.	38
3.7. Edukacja.	47
3.8. Kultura, rekreacja.	48
3.9. Wnioski z ankiety przeprowadzonej wśród osób z niepełnosprawnościami.	49
4. Najważniejsze wnioski i rekomendacje w oparciu o wyniki diagnozy.	52
5. Główne założenia Programu.	54
5.1 Misja oraz priorytety Programu.	54
5.2 Cele oraz działania.	56
6. Koordynacja, monitoring i ewaluacja oraz źródła finansowania.	63
7. Oczekiwane rezultaty planowanej interwencji – wdrażanie założeń Programu Działań na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami w Powiecie Wyszowskim na lata 2016 – 2025.	66
Proces prac oraz osoby zaangażowane w przygotowanie aktualizacji Programu.	85
Spis tabel.	86
Spis rysunków.	87
Spis wykresów.	88

Spis skrótów

BAEL	<i>Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności</i>
CEZiU	<i>Centrum Edukacji Zawodowej i Ustawicznej Kopernik w Wyszkanie</i>
CIS	<i>centrum integracji społecznej</i>
CKU	<i>Centrum Kształcenia Ustawicznego w Wyszkanie</i>
DPS	<i>dom pomocy społecznej</i>
ES	<i>ekonomia społeczna</i>
GOK	<i>gminne ośrodki kultury</i>
JR	<i>jednostki reintegracyjne</i>
KRUS	<i>Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego</i>
MRiPS	<i>Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej</i>
NGO	<i>non-governmental organization – organizacja pozarządowa</i>
NSP	<i>Narodowy Spis Powszechny</i>
NZOZ	<i>niepubliczny zakład opieki zdrowotnej</i>
OPS	<i>ośrodek pomocy społecznej</i>
OREW	<i>ośrodek rehabilitacyjno - edukacyjno - wychowawczy</i>
OWES	<i>ośrodek wsparcia ekonomii społecznej</i>
OzN	<i>osoba/osoby z niepełnosprawnościami</i>
PCPR	<i>Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Wyszkanie</i>
PES	<i>podmiot/podmioty ekonomii społecznej</i>
PFRON	<i>Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych</i>
PPP	<i>poradnia pedagogiczno-psychologiczna</i>
PS	<i>przedsiębiorstwo społeczne</i>

PŚDS	<i>Powiatowy Środowiskowy Dom Samopomocy</i>
PUP	<i>Powiatowy Urząd Pracy w Wyszkanie</i>
SOSW	<i>specjalny ośrodek szkolno-wychowawczy</i>
SPZZPZ	<i>samodzielny publiczny zespół zakładów opieki zdrowotnej</i>
SRPW	<i>Strategia Rozwoju Powiatu Wyszkanowskiego do roku 2025</i>
SRPSPW	<i>Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Wyszkanowskim na lata 2016-2025</i>
ŚDS	<i>środowiskowy dom samopomocy</i>
TWP	<i>Towarzystwo Wiedzy Powszechnej - Oddział Regionalny w Wyszkanie</i>
WTZ	<i>warsztat/warsztaty terapii zajęciowej</i>
ZAZ	<i>zakład/zakłady aktywności zawodowej</i>
ZUS	<i>Zakład Ubezpieczeń Społecznych</i>

1. Zgodność zapisów Programu Działań na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami w Powiecie Wyszowskim na lata 2016-2025 z dokumentami strategicznymi na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym.

Zgodnie z ustawą z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2023 r. poz. 100, 173, 240, 852, 1234, 1429), zadaniem Powiatu jest m.in. opracowywanie i realizacja, zgodnych z powiatową strategią dotyczącą rozwiązywania problemów społecznych, powiatowych programów działań na rzecz osób niepełnosprawnych w zakresie:

- rehabilitacji społecznej,
- rehabilitacji zawodowej i zatrudniania,
- przestrzegania praw osób niepełnosprawnych.

Zadanie to odbywa się we współpracy z instytucjami administracji rządowej i samorządowej. (art. 35a ww. ustawy).

W toku aktualizacji Programu Działań na Rzecz OzN w Powiecie Wyszowskim wzięto pod uwagę jego powiązanie z innymi dokumentami strategicznymi szczebla lokalnego, regionalnego i krajowego oraz dokumenty międzynarodowe.

1.1. Dokumenty strategiczne na poziomie lokalnym.

- **Strategia Rozwoju Powiatu Wyszowskiego do roku 2025 (SRPW)**
stanowiąca załącznik do uchwały nr XVII/112/2015 Rady Powiatu w Wyszowie z dnia 30 grudnia 2015 r.

SRPW przedstawia koncepcję funkcjonowania Powiatu w okresie 10 lat i stanowi dokument

nadrzędny zarówno dla innych powiatowych strategii, w tym Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych, jak i programów.

MISJA ROZWOJU POWIATU WYSZKOWSKIEGO:

Efektywne wykorzystanie potencjału społeczno - gospodarczego, walorów przyrodniczych regionu oraz skuteczna współpraca samorządowa wsparta kreatywnością społeczną, przy jednoczesnym zachowaniu zrównoważonego rozwoju regionu to podstawa do poprawy jakości życia mieszkańców Powiatu Wyszковского.

WIZJA ROZWOJU POWIATU WYSZKOWSKIEGO:

Powiat Wyszковский – region spójny terytorialnie, konkurencyjny i innowacyjny pod względem gospodarczym, zapewniający odpowiednie warunki do rozwoju społeczno-ekonomiczno - zawodowego jego mieszkańców i zmniejszenie dysproporcji w województwie mazowieckim.

Struktura celów strategicznych oparta została na 5 obszarach:

1. Przestrzeń i transport.
2. Środowisko i energetyka.
3. Społeczeństwo.
4. Gospodarka.
5. Kultura i turystyka.

Cele Programu Działań na Rzecz Osób z Niepełnosprawnością w Powiecie Wyszkowym na lata 2016-2025 wpisują się w następujące cele Strategii Rozwoju Powiatu Wyszковского:

Cel strategiczny nr 2: „Zwiększenie dostępności do opieki zdrowotnej i społecznej oraz jakości świadczonych usług poprzez poprawę bazy infrastrukturalnej, rozwój promocji i profilaktyki zdrowotnej, programy kompleksowej aktywizacji dzieci, młodzieży, osób dorosłych, seniorów, niepełnosprawnych oraz wykluczonych społecznie.”

Cel strategiczny nr 3: „Wzrost konkurencyjności regionu poprzez zintegrowane działania związane z rozwojem i efektywnym wykorzystaniem potencjału obszaru do rozwoju przedsiębiorczości, rolnictwa, budowania wykwalifikowanych zasobów pracy oraz dywersyfikacji lokalnych działalności gospodarczych oraz wdrażaniu innowacyjnych technologii.”

Cel strategiczny nr 5: „Zapewnienie odpowiednich warunków do rozwoju edukacji i sportu oraz kluczowych kompetencji i umiejętności społeczeństwa w celu budowania nowoczesnej gospodarki opartej na wiedzy i doświadczeniu.”

- **Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Wyszowskim na lata 2016-2025 (SRPSPW)**

stanowiąca załącznik do Uchwały Nr VIII/121/2016 Rady Powiatu w Wyszowie z dnia 27 stycznia 2016 r.

Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych jest dokumentem umożliwiającym kreowanie skutecznej polityki społecznej w województwie, powiecie czy gminie. Zgodnie z ustawą o rehabilitacji zawodowej i zatrudnieniu osób niepełnosprawnych, jest dokumentem nadrzędnym w stosunku do Programu Działań na Rzecz OzN i wytycza strategiczne i operacyjne cele, w które powinien wpisywać się ww. Program.

W SRPSPW wizja i misja Powiatu Wyszowskiego w obszarze rozwiązywania problemów społecznych brzmią następująco:

WIZJA: Powiat Wyszowski miejscem bezpiecznym i pomocnym dla mieszkańców, oferującym szeroki wachlarz usług socjalnych i zdrowotnych.

MISJA: Wspólne działanie i zaspokajanie potrzeb mieszkańców oraz przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu w celu podniesienia jakości życia społeczności Powiatu Wyszowskiego.

Cele strategiczne i operacyjne Programu Działań na Rzecz OzN są zgodne z założeniami SRPSPW z tą różnicą, że obejmują węższą grupę osób (OzN i ich otoczenie).

Cele Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Wyszowskim na lata 2016-2025:

Cel strategiczny 1: Zwiększenie poczucia bezpieczeństwa społecznego.
Cel operacyjny 1: Rozwój zintegrowanego systemu wsparcia rodziny.
Cel operacyjny 2: Profesjonalizacja służb społecznych.
Cel operacyjny 3: Aktywizacja i integracja osób z grup zagrożonych wykluczeniem

społecznym oraz zapewnienie im bezpieczeństwa socjalnego.

Cel operacyjny 4: Budowanie kapitału społecznego.

Cel operacyjny 5: Poprawa bezpieczeństwa publicznego mieszkańców Powiatu.

Cel strategiczny 2: Zwiększenie jakości oraz dostępności systemu ochrony zdrowia w Powiecie.

Cel operacyjny 1: Usprawnienie diagnostyki wśród osób zagrożonych chorobami.

Cel operacyjny 2: Promocja zdrowego stylu życia.

Cel operacyjny 3: Podniesienie jakości i dostępności świadczonych usług medycznych.

Cel operacyjny 4: Zahamowanie wzrostu spożycia alkoholu i innych używek.

Cel strategiczny 3: Zmniejszenie poziomu bezrobocia oraz aktywizacja gospodarcza mieszkańców Powiatu.

Cel operacyjny 1: Wspieranie osób poszukujących pracy.

Cel operacyjny 2: Podniesienie stopnia świadomości dotyczącej możliwości na rynku pracy.

Cel operacyjny 3: Niwelowanie skutków zjawiska bezrobocia długotrwałego oraz zjawiska dziedziczenia bezrobocia.

Cel operacyjny 4: Podniesienie poziomu aktywizacji zawodowej osób pobierających świadczenia społeczne.

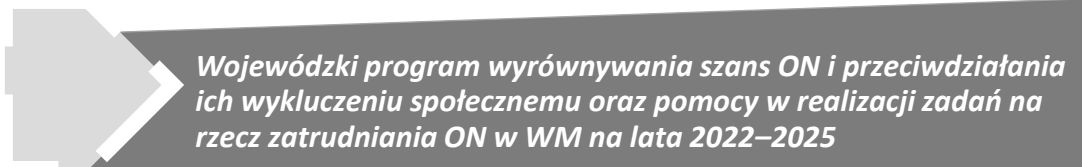
Cel operacyjny 5: Przyciągnięcie inwestora zewnętrznego.

Cel operacyjny 6: Wspieranie osób prowadzących oraz zakładających działalność gospodarczą.

Cel operacyjny 7: Aktywizacja społeczno-zawodowa osób starszych i niepełnosprawnych.

Cel operacyjny 8: Rozwijanie środowiskowych form wsparcia osób w wieku poprodukcyjnym.

1.2. Dokumenty strategiczne na poziomie regionalnym.

- **Strategia Polityki Społecznej Województwa Mazowieckiego na lata 2021-2030** stanowiąca załącznik do uchwały nr 92/22 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 21 czerwca 2022 r.

Podstawowym założeniem Strategii Polityki Społecznej jest poprawa jakości życia mieszkańców Mazowsza przez zapewnienie wysokiej jakości, dostępnych lokalnie usług społecznych.

Osoby z niepełnosprawnościami zostały w Strategii ujęte w ramach grupy o wysokich i specyficznych potrzebach socjalnych, dlatego wśród wyzwań jakie na rzecz osób z niepełnosprawnościami stawia Strategia znalazły się:

- kształtowanie postaw i zachowań sprzyjających integracji z osobami niepełnosprawnymi,
- poprawienie dostępności we wszystkich obszarach życia społecznego,
- aktywizowanie społeczno-zawodowe osób z niepełnosprawnościami,
- przeprowadzenie deinstytucjonalizacji usług na rzecz osób z niepełnosprawnościami.

Działania w zakresie powyższych wyzwań zostały ujęte w dwóch, spośród trzech celów strategii:

Cel I. Zapobieganie pogłębianiu się problemów społecznych poprzez wdrażanie programów i projektów na rzecz ogółu mieszkańców i wybranych grup (w tym mniejszości narodowych

i etnicznych) oraz sprawne realizowanie polityki społecznej na Mazowszu.

Cel II. Deinstytucjonalizacja i rozwój spersonalizowanych, zintegrowanych usług społecznych, w tym o charakterze środowiskowym.

Cele zawarte w Programie Działań na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami w Powiecie Wyszowskim wpisują się w kierunki interwencji ujęte w Strategii Polityki Społecznej.

- ***Wojewódzki program wyrównywania szans osób niepełnosprawnych i przeciwdziałania ich wykluczeniu społecznemu oraz pomocy w realizacji zadań na rzecz zatrudniania osób niepełnosprawnych w województwie mazowieckim na lata 2022–2025***

stanowiący załącznik do uchwały nr 1986/374/22 Zarządu Województwa Mazowieckiego z dnia 27 grudnia 2022 r.

MISJA PROGRAMU:

Misją działalności na rzecz osób niepełnosprawnych w województwie mazowieckim jest dążenie do zapewnienia osobom niepełnosprawnym pełnego i skutecznego uczestnictwa we wszystkich sferach życia, zgodnie z ich potrzebami i możliwościami.

WIZJA PROGRAMU:

Wizją programu jest wszechstronny rozwój działalności na rzecz osób niepełnosprawnych oraz integracja środowisk, organizacji i instytucji wspierających osoby niepełnosprawne. Istotne jest zapewnienie odpowiedniej do potrzeb i zindywidualizowanej oferty, promocja użytecznych i skutecznych rozwiązań, uwzględnienie lokalnych różnic oraz elastyczne dostosowywanie do zmieniających się warunków społeczno-gospodarczych.

Celem głównym programu jest wzrost jakości życia osób niepełnosprawnych.

Cel główny zostanie osiągnięty dzięki realizacji czterech celów operacyjnych:

- 1) poprawa funkcjonowania zawodowego i społecznego osób niepełnosprawnych;
- 2) wsparcie procesu deinstytucjonalizacji usług na rzecz osób niepełnosprawnych;
- 3) pogłębienie współpracy instytucji, organizacji pozarządowych i środowisk działających na rzecz osób niepełnosprawnych;

4) usprawnienie systemu monitorowania sytuacji osób niepełnosprawnych w województwie mazowieckim.

Cele zaplanowane do realizacji w ramach Programu Działań na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami w Powiecie Wyszowskim są zgodne z założeniami zawartymi w Wojewódzkim Programie. W kontekście realizacji zadań na szczeblu powiatowym zgodność ta szczególnie dotyczy celów numer 1, 2 i 3.

- ***Regionalny Plan Rozwoju Usług Społecznych i Deinstytucjonalizacji dla Województwa Mazowieckiego na lata 2023–2025***

stanowiący załącznik do uchwały nr 526/398/23 Zarządu Województwa Mazowieckiego z dnia 4 kwietnia.2023 r.

Celem strategicznym Planu w obszarze działań na rzecz osób z niepełnosprawnościami jest: włączanie osób niepełnosprawnych w życie społeczne i zawodowe w środowisku lokalnym.

Podstawowymi założeniami procesu deinstytucjonalizacji w obszarze dotyczącym OzN są:

1. Uwzględnienie perspektywy osób niepełnosprawnych w każdej sferze życia, tak aby zagwarantować tej grupie równy udział we wszystkich obszarach funkcjonowania zawodowego, społecznego i publicznego. Niepełnosprawność jest powszechna co oznacza, że dotyczy osób bez względu na płeć, wiek, miejsce zamieszkania i status społeczno-ekonomiczny.
2. Dążenie do równomiernego dostępu osób niepełnosprawnych do usług społecznych (obecnie obszary koncentracji usług społecznych są w większych miastach makroregionu).
3. Uwzględnienie w procesie deinstytucjonalizacji potrzeb osób niepełnosprawnych, jako grupy społecznej wymagającej szczególnego wsparcia w codziennym funkcjonowaniu, ze względu na specyficzne potrzeby. Należy dążyć do wprowadzenia systemowych rozwiązań gwarantujących osobom niepełnosprawnym niezależne życie, poprzez m.in.: asystencję osobistą, opiekę wytchnieniową, mieszkalnictwo wspomagane, Centra Opiekuńczo-Mieszkalne, poprawę funkcjonowania środowiskowych domów samopomocy, kręgi wsparcia oraz rodzinne domy pomocy społecznej.

4. Rozwijanie oferty wsparcia osób niepełnosprawnych w zakładach aktywności zawodowej, warsztatach terapii zajęciowej oraz innych miejscach zapewniających opiekę dzienną, a także tworzenie i rozwijanie istniejących podmiotów zatrudnienia socjalnego (CIS, KIS).
5. Zwiększenie wsparcia organizacji pozarządowych w działaniach w zakresie rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz innych form pomocy dla osób niepełnosprawnych, poprzez m.in. organizację przez samorząd województwa otwartych konkursów w tym zakresie.

Założenia w zakresie rozwoju usług zdeinstytucjonalizowanych skierowanych do osób z niepełnosprawnościami zostały ujęte w Programie Działań na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami w Powiecie Wyszowskim i są zgodne z kierunkami zawartymi w Regionalnym Planie.

1.3. Dokumenty strategiczne na poziomie krajowym.

- **Strategia na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021-2030** stanowiąca załącznik do uchwały nr 27 Rady Ministrów z dnia 16 lutego 2021 r. w sprawie przyjęcia dokumentu Strategia na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021–2030.

Celem głównym Strategii jest włączenie osób z różnego rodzaju niepełnosprawnościami w życie społeczne i zawodowe. Strategia wskazuje na 8 obszarów priorytetowych, w ramach których przewidziane są działania na rzecz osób z niepełnosprawnościami:

1. Niezależne życie - w tym obszarze zaplanowano działania, których nadrzędnym celem jest zagwarantowanie osobom z niepełnosprawnościami prawa do niezależnego życia wynikającego z artykułu 19 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych.

2. Dostępność - zgodnie z art. 9 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych obszar ten zakłada: „zapewnienie osobom z niepełnosprawnościami, na zasadzie równości z innymi osobami, dostępu do środowiska fizycznego, środków transportu, informacji i komunikacji, w tym technologii i systemów informacyjno-komunikacyjnych a także do innych urządzeń i usług, powszechnie dostępnych lub powszechnie zapewnianych, zarówno na obszarach miejskich, jak i wiejskich”.
3. Edukacja – zgodnie z art. 24 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, który wskazuje na obowiązek realizacji prawa osób z niepełnosprawnościami do edukacji bez dyskryminacji, na zasadach równych szans, z zapewnieniem włączającego systemu kształcenia, umożliwiającego integrację na wszystkich poziomach edukacji i w kształceniu ustawicznym.
4. Praca - przewidziano działania mające skutkować większą aktywnością zawodową osób niepełnosprawnych i większymi możliwościami zatrudnienia w otwartym, integracyjnym i dostępnym środowisku pracy, stosownie do art. 27 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych. Głównym celem zaprojektowanych rozwiązań w ramach tego obszaru jest zapewnienie osobom z niepełnosprawnościami możliwości realizacji prawa do pracy na zasadzie równości z innymi osobami.
5. Warunki życia i ochrona socjalna - zapewnienie osobom z niepełnosprawnościami i ich rodzinom odpowiednich warunków życia, włączając w to zaspokojenie podstawowych potrzeb bytowych i materialnych oraz niezbędną ochronę socjalną, zgodnie z zapisami art. 28 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych.
6. Zdrowie - zaplanowano działania służące realizacji przez Polskę zobowiązań wynikających z art. 25 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, w szczególności w zakresie zapewnienia osobom z niepełnosprawnościami opieki zdrowotnej, dostępu do usług i programów zdrowotnych biorących pod uwagę ich szczególne wymogi i potrzeby w zakresie profilaktyki zdrowotnej, zapobiegania wtórnym powikłaniom i pogorszeniu stanu zdrowia, rehabilitacji medycznej oraz optymalizacji jakości funkcjonowania.
7. Budowanie świadomości - zaplanowano działania wynikające bezpośrednio z art. 8 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, który zobowiązuje państwo, jako stronę Konwencji do podjęcia natychmiastowych, skutecznych i odpowiednich działań mających na celu podniesienie świadomości społeczeństwa, w tym

na poziomie rodziny.

8. Koordynacja- stworzenie ram zapewniających spójność systemu wsparcia i zapewnienie współdziałania instytucji zajmujących się problematyką osób z niepełnosprawnościami.

- ***Strategia Rozwoju Usług Społecznych, polityka publiczna do roku 2030 (z perspektywą do 2035 r.)***

stanowiąca załącznik do uchwały nr 135 Rady Ministrów z dnia 15 czerwca 2022 r. w sprawie przyjęcia polityki publicznej pod nazwą Strategia rozwoju usług społecznych, polityka publiczna do roku 2030 (z perspektywą do 2035 r.).

WIZJA STRATEGII:

Przygotowanie systemu realizacji usług społecznych dla osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu, w szczególności z uwagi na: starszy wiek, niepełnosprawność, problemy z zakresu zdrowia psychicznego, bezdomność, w taki sposób, aby mogły bezpiecznie i niezależnie funkcjonować w swoim miejscu zamieszkania tak długo, jak tego chcą, a dzieciom i młodzieży pozbawionej opieki rodzicielskiej zapewnienie opieki w warunkach rodzinnych lub zbliżonych do rodzinnych.

W ramach celu strategicznego nr 3 założono: Włączenie społeczne osób z niepełnosprawnościami dające możliwość życia w społeczności lokalnej niezależnie od stopnia sprawności, poprzez:

1. Wdrożenie systemu koordynacji oraz standaryzacji usług społecznych dla osób z niepełnosprawnościami.
2. Wsparcie rodziny realizującej opiekę nad osobą z niepełnosprawnościami, w tym wsparcie w postaci realizacji usług.
3. Wdrożenie systemowej usługi mieszkalnictwa wspomaganego.
4. Wdrożenie idei niezależnego życia dla osób z niepełnosprawnościami zamieszkujących w społeczności lokalnej oraz mieszkańców domów pomocy społecznej.

2. Misja i założenia Programu.

Zakres Programu Działań na Rzecz Osób z Niepełnosprawnościami w Powiecie

Wyszowskim na lata 2016 – 2025

Podmiot planujący: Powiat Wyszowski

Okres realizacji: lata 2016-2025

Zakres terytorialny: powiat wyszkowski

Grupa docelowa: społeczność Powiatu, ze szczególnym uwzględnieniem osób z niepełnosprawnościami, ich rodzin i otoczenia.

Misja Programu

Powiat Wyszowski miejscem zapewniającym osobom z niepełnosprawnościami oraz ich rodzinom warunki do pełnego uczestnictwa w życiu społecznym i zawodowym, równy dostęp do informacji, edukacji, rynku pracy, ochrony zdrowia i infrastruktury publicznej, a także popieranie poszanowania ich przyrodzonej godności i autonomii.

Respektowanie prawa osób z niepełnosprawnościami do samostanowienia oraz aktywnego i godnego życia

Wiele działań podejmowanych na rzecz wyrównania szans osób z niepełnosprawnościami nie uwzględnia rzeczywistych potrzeb i możliwości tej grupy. Wciąż mówi się o „opiece nad osobami niepełnosprawnymi” i o „podopiecznych”. Nadal zbyt często opinia publiczna, pracodawcy, a nawet rodzice dorosłych osób z niepełnosprawnościami uważają, że są one niezdolne do podejmowania decyzji i prowadzenia samodzielnego – na miarę ich możliwości – życia. Program Działań na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami w Powiecie Wyszowskim opiera się na założeniu, że osoby z niepełnosprawnościami mają prawo do samostanowienia, aktywnego i godnego życia, w tym do korzystania z praw i wywiązywania się z obowiązków ustanowionych dla wszystkich obywateli.

Wyrównywanie szans

Poszanowanie prawa osób z niepełnosprawnościami do samostanowienia wiąże się z zasadą

wyrównywania szans, czyli dostarczania przez państwo, samorząd, instytucje publiczne i niepubliczne usług społecznych w taki sposób, aby były powszechnie dostępne dla wszystkich obywateli, w tym dla osób z niepełnosprawnościami. Dostępność usług, działań, informacji powinna być zagwarantowana w dokumentach lokalnych, które dotyczą jakości życia mieszkańców Powiatu Wyszковского (lokalne programy, strategie). Proces wyrównywania szans osób z niepełnosprawnościami powinien obejmować podejmowanie decyzji, projektowanie rozwiązań, ich wdrażanie i ewaluację. Warto zauważyć, że wiele rozwiązań dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami jest przydatnych dla dużo większej części społeczności – rodziców i opiekunów dzieci czy osób w podeszłym wieku. Zasada wyrównywania szans wiąże się z zasadą niezależnego życia, odnoszącą się do samostanowienia o swoim życiu i samodzielności w wykonywaniu codziennych czynności. Pomoc i wsparcie powinny być dostosowane do specyficznych potrzeb osób z niepełnosprawnościami, przy czym usługi wspierające należy rozwijać w kierunku umożliwienia tym osobom prowadzenia niezależnego życia.

Interdyscyplinarność działań na rzecz osób niepełnosprawnych

Wiele działań podejmowanych na rzecz wyrównywania szans osób z niepełnosprawnościami ma charakter interdyscyplinarny, międzyresortowy. W związku z tym realizacja Programu musi opierać się na współpracy jednostek organizacyjnych i wydziałów Starostwa Powiatu Wyszковского oraz Urzędów Gmin z terenu Powiatu Wyszковского, zarządzających wieloma różnymi obszarami funkcjonowania mieszkańców – od zdrowia oraz pomocy i polityki społecznej przez edukację, sport, kulturę po mieszkalnictwo, infrastrukturę i architekturę. Wymaga to wprowadzenia efektywnych mechanizmów wymiany informacji oraz podejmowania decyzji.

Współpraca z III sektorem

Interdyscyplinarność w planowaniu i wdrażaniu działań powinna także uwzględniać rozwiązania i działania podejmowane przez organizacje pozarządowe pracujące na rzecz osób z niepełnosprawnościami. Partnerska współpraca władz samorządowych z organizacjami działającymi w sferze pożytku publicznego w istotny sposób wzbogaca ofertę usług dla tych grup mieszkańców. Konieczne jest stosowanie zasad współpracy finansowej

i pozafinansowej z organizacjami pozarządowymi, w tym powierzanie i wspieranie wykonywania zadań publicznych oraz uspołecznienie procesu monitorowania realizacji i aktualizowania Programu po jego przyjęciu poprzez różne formy dialogu społecznego, np. spotkania dyskusyjne z różnymi grupami i środowiskami.

3. Diagnoza sytuacji osób z niepełnosprawnościami.

Niepełnosprawność, rozumiana jako trwała lub okresowa niezdolność do wypełniania ról społecznych, spowodowana stałym lub długotrwałym naruszeniem sprawności organizmu, wpływa na poziom funkcjonowania, jakość życia i integrację społeczną osób z niepełnosprawnościami i ich rodzin.¹ W tym kontekście zjawisko niepełnosprawności stanowi wyzwanie dla instytucji i organizacji wspierających.

3.1. Skala zjawiska.

Określenie dokładnej liczby OzN zamieszkujących powiat wyszkowski w 2022 roku nie jest możliwe. Wpływ na to ma między innymi kwestia rozróżnienia niepełnosprawności biologicznej (do tego typu zaliczone są osoby, które nie posiadają prawnego orzeczenia, lecz deklarują, że mają ograniczenia w wykonywaniu wybranych czynności) i niepełnosprawności prawnej (posiadanie orzeczenia). Ponadto sporym utrudnieniem w dokładnym oszacowaniu liczby OzN jest brak jednego systemu gromadzenia danych na temat orzeczeń wydawanych zarówno przez organy krajowe (np. ZUS, KRUS), jak i wojewódzkie oraz powiatowe.

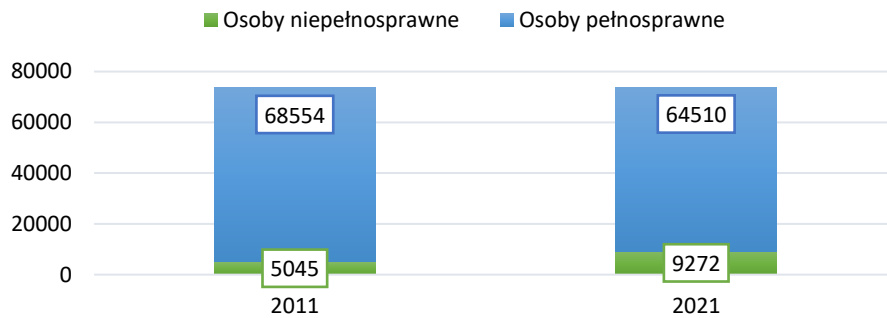
Na potrzeby niniejszej diagnozy poddano analizie przede wszystkim dane z lat 2014, 2018 oraz 2022 uzyskane z Powiatowego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności, a także wyniki Narodowego Spisu Powszechnego przeprowadzonego w 2021 roku.

Ostatnie dostępne dane diagnozujące zjawisko niepełnosprawności w pełnym zakresie, tj. dotyczące osób z niepełnosprawnością biologiczną oraz prawną pochodzą z Narodowego Spisu Powszechnego 2021 (NSP). Uzyskane wyniki wskazywały, że ponad 14% populacji Polski określiło swój stan zdrowia jako niezadawalający, tj. stwierdziło problemy zdrowotne długotrwale ograniczające możliwość wykonywania codziennych czynności. Na bazie NSP ustalono, że w Powiecie Wyszowskim w 2021 roku mieszkało 9 272 osób niepełnosprawnych ogółem (prawnie i biologicznie), które stanowiły 12,6% ludności. Porównywalny odsetek OzN zanotowano w województwie mazowieckim – 12,2%. Dane NSP wskazywały, że więcej było w Powiecie Wyszowskim niepełnosprawnych kobiet – 52,2%, niż mężczyzn – 47,8%.

¹ Na podstawie ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 100, 173, 240, 852, 1234, 1429 ze zm.)

Dokonując analizy porównawczej między badaniem NSP przeprowadzonym w 2011 roku oraz w 2021 roku widoczny jest blisko 84% wzrost populacji OzN na terenie Powiatu Wyszowskiego (z 5 045 w 2011 do 9 272 w 2021 r.). Należy przy tym zaznaczyć, że w tożsamym okresie liczba mieszkańców Powiatu Wyszowskiego zwiększyła się nieznacznie tj. przyrost o 183 osoby (z 73599 w 2011 do 73782 w 2021).

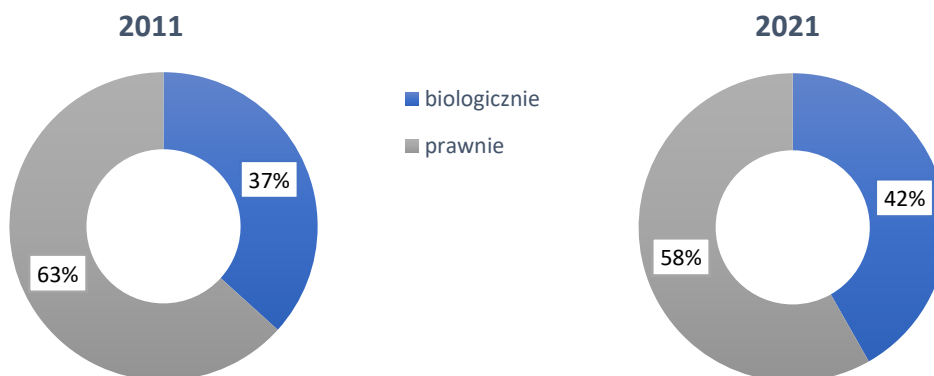
Wykres 1 Liczba osób z niepełnosprawnościami na terenie Powiatu Wyszowskiego.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Narodowego Spisu Powszechnego 2011 oraz 2021.

Wciąż większość osób z niepełnosprawnościami posiada orzeczenie o stopniu niepełnosprawności, jednak wraz ze wzrostem liczby osób niepełnosprawnych ogółem, tendencją wzrostową wykazuje liczba osób niepełnosprawnych o charakterze biologicznym. Zgodnie z danymi za rok 2021, 42% osób niepełnosprawnych stanowiły te bez orzeczonej niepełnosprawności.

Wykres 2 Osoby niepełnosprawne prawnie i biologicznie – porównanie.

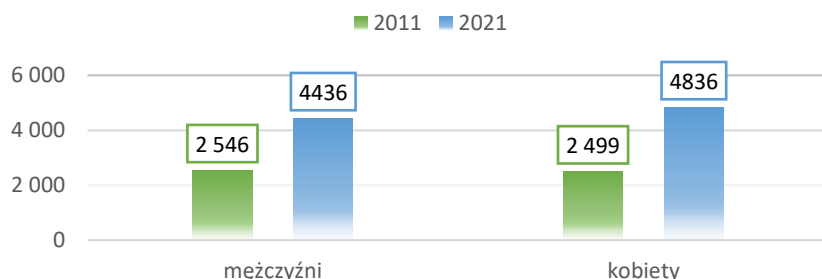

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Narodowego Spisu Powszechnego 2011 oraz 2021.

Kontynuując analizę porównawczą między badaniami NSP przeprowadzonymi w latach 2011 oraz 2021 należy zauważyć, że zmianie uległa też struktura osób z niepełnosprawnościami

ze względu na płeć. W 2021 roku większą populację osób z niepełnosprawnościami stanowiły kobiety (52,2%), w przeciwieństwie do danych z roku 2011, kiedy to mężczyźni było więcej w badanej grupie (50,5%).

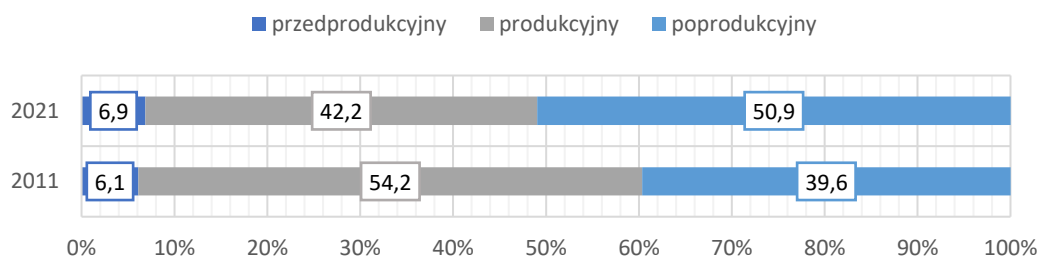
Wykres 3 Struktura osób z niepełnosprawnościami wg płci.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Narodowego Spisu Powszechnego 2011 oraz 2021.

Zmianie uległa też struktura osób z niepełnosprawnościami w kontekście przynależności do grup ekonomicznych. O ile w grupie osób z niepełnosprawnościami w wieku przedprodukcyjnym nie obserwuje się znaczących zmian, to w ramach dwóch pozostałych grup (produkcyjnej oraz poprodukcyjnej) zmiany mają charakter znaczny. Na podstawie badania z 2021 roku można zauważyć, że ponad połowa (50,9%) osób z niepełnosprawnościami w Powiecie Wyszowskim należy do grupy osób w wieku poprodukcyjnym (dla porównania w 2011 roku grupa ta stanowiła niecałe 40% populacji osób z niepełnosprawnościami). W ciągu 10 lat między badaniami NSP grupa osób w wieku poprodukcyjnym zwiększyła się o 11,3 p.p., natomiast populacja osób w wieku produkcyjnym zmalała o 12 p.p. (z 54,2% w 2011 do 42,2% w 2021). Zaprezentowane dane wpisują się w trend dynamicznego starzenia się społeczeństwa.

Wykres 4 Struktura osób z niepełnosprawnościami wg grup ekonomicznych.

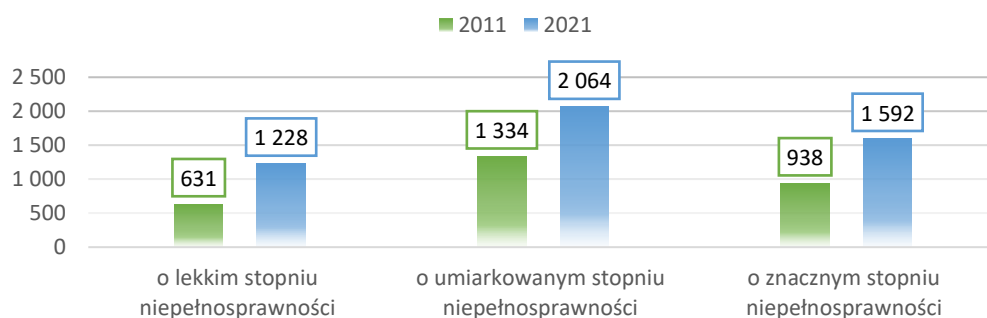

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Narodowego Spisu Powszechnego 2011 oraz 2021.

Przeanalizowane powyżej dane obejmowały populację osób z niepełnosprawnościami rozumianymi, jako niepełnosprawność prawna oraz biologiczna. Biorąc pod uwagę

mieszkańców posiadających prawne potwierdzenie niepełnosprawności, można zauważyć, że najliczniejszą grupą osób z niepełnosprawnościami w 2021 roku były osoby posiadające orzeczenie o stopniu umiarkowanym (2 064), następnie o stopniu znacznym (1 592) i lekkim (1 228). Zaprezentowana kolejność jest tożsama z badaniem przeprowadzonym w 2011 roku, przy równoczesnym widocznym wzroście liczby osób z niepełnosprawnościami w 2021 r.

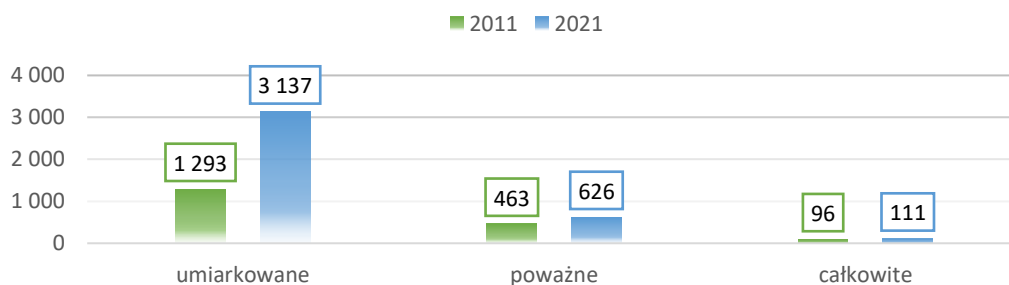
Wykres 5 Struktura osób z niepełnosprawnościami wg stopnia niepełnosprawności.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Narodowego Spisu Powszechnego 2011 oraz 2021.

W grupie osób z niepełnosprawnością biologiczną blisko 2,5-krotnie powiększyła się populacja mieszkańców Powiatu Wyszковского deklarujących ograniczenie sprawności w stopniu umiarkowanym między rokiem 2011 (1 293 osób) a 2021 (3 137). Należy zaznaczyć, że ocena stopnia ograniczenia sprawności jest oceną subiektywną, nie mającą swojego odzwierciedlenia w posiadanym statusie osoby niepełnosprawnej, ale świadczy o ograniczeniach zdrowotnych niemałej części mieszkańców (łącznie 3 874 osób w 2021 roku wskazało na niepełnosprawność biologiczną; w 2011 takich osób było 1 852).

Wykres 6 Ocena stopnia ograniczenia sprawności przez osoby z niepełnosprawnością biologiczną.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Narodowego Spisu Powszechnego 2011 oraz 2021.

Bazując na danych przekazanych przez Powiatowy Zespół ds. Orzekania o Niepełnosprawności w Wyszkowej można dokonać analizy najczęstszych przyczyn niepełnosprawności.

W grupie mieszkańców powyżej 16 roku życia najczęstszą przyczyną niepełnosprawności jest upośledzenie narządu ruchu. W analizowanych latach 2014, 2018 oraz 2022 niepełnosprawność wynikająca z tej przyczyny plasowała się każdorazowo na pierwszym miejscu. Drugim schorzeniem, co do częstotliwości występowania były choroby neurologiczne, natomiast na kolejnym miejscu znalazły się choroby układu oddechowego i układu krążenia.

Dzieci i młodzież do 16 roku życia w latach 2018 i 2022 najczęściej otrzymywały orzeczenie ze względu na całościowe zaburzenia rozwojowe. Do częstych przyczyn zaliczyć też trzeba choroby neurologiczne oraz choroby z kategorii „inne”, do których zaliczane są schorzenia: endokrynologiczne, metaboliczne, zaburzenia enzymatyczne, choroby zakaźne i odzwierzęce, zeszpecenia, choroby układu krwiotwórczego.

Tabela 1 Liczba wydanych orzeczeń wg przyczyn niepełnosprawności w latach 2014-2022 w Powiecie Wyszowskim.

Przyczyny niepełnosprawności	2014		2018		2022	
	Osoby przed 16 r. ż.	Osoby powyżej 16 r. ż.	Osoby przed 16 r. ż.	Osoby powyżej 16 r. ż.	Osoby przed 16 r. ż.	Osoby powyżej 16 r. ż.
<i>01-U Upośledzenie umysłowe</i>	15	23	13	30	13	29
<i>02-P Choroby psychiczne</i>	14	75	7	154	6	155
<i>03-L Zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu</i>	17	45	16	62	2	87
<i>04-O Zaburzenia narządu wzroku</i>	14	31	7	17	6	26
<i>05-R Upośledzenie narządu ruchu</i>	25	235	35	394	22	433
<i>06- E Epilepsja</i>	7	15	7	31	3	27
<i>07-S Choroby układu oddechowego i układu krążenia</i>	40	163	28	238	12	190
<i>08-T Choroby układu pokarmowego</i>	6	29	5	46	5	32
<i>09-M choroby układu moczowo-płciowego</i>	12	44	9	68	5	41
<i>10-N Choroby neurologiczne</i>	25	122	39	245	36	221
<i>11- I Inne</i>	33	55	55	108	31	65
<i>12-C Całościowe zaburzenia rozwojowe</i>	28	1	59	11	68	16
RAZEM:	236	838	280	1404	209	1322

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z Powiatowego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności w Wyszowie.

Biorąc pod uwagę wykształcenie osób z niepełnosprawnościami, najliczniej reprezentowanymi grupami w latach 2014, 2018 oraz 2022 były osoby z wykształceniem podstawowym oraz zasadniczym zawodowym. W analizowanych okresach jedną z najrzadziej reprezentowanych grup były osoby z wykształceniem wyższym oraz nieukończonym podstawowym.

Tabela 2 Osoby z niepełnosprawnościami wg poziomu wykształcenia.

WYKSZTAŁCENIE	2014		2018		2022	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Wyższe	52	6,21	104	7,41	115	8,70
Średnie	204	24,34	347	24,72	322	24,36
Zasadnicze zawodowe	219	26,13	456	32,48	383	28,97
Podstawowe	279	33,29	452	32,19	393	29,73
Mniej niż podstawowe	84	10,02	45	3,21	109	8,25
Ogółem	838	100,00	1404	100,00	1322	100,00

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z Powiatowego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności w Wyszkowie.

Cennych informacji dostarcza również wskazany we wnioskach o ustalenie niepełnosprawności główny powód jego złożenia. W odniesieniu do osób, które nie ukończyły 16 roku życia powodem, który deklarowano najczęściej, była możliwość uzyskania zasiłku pielęgnacyjnego - ponad 90% wszystkich wniosków dotyczyło tej kwestii. W stosunku do osób powyżej 16 roku życia cele wnioskowania o przyznanie orzeczenia są bardziej różnorodne. W ostatnich analizowanych okresach 2022 oraz 2018 głównym powodem była chęć korzystania ze wsparcia środowiskowego, w tym usług socjalnych, opiekuńczych czy rehabilitacyjnych (ponad 30% wszystkich wniosków). W dalszej kolejności znalazły się kwestie związane z zatrudnieniem oraz potrzebą uzyskania zasiłku pielęgnacyjnego (ponad 20% wniosków). Pozostałe powody wskazywane były rzadziej. Szczegółowy ich rozkład przedstawia poniższa tabela.

Tabela 3 Liczba i cel przyjętych w latach 2014-2022 wniosków o ustalenie niepełnosprawności lub stopnia niepełnosprawności.

Rok	2014 r.		2018 r.		2022 r.	
	Osoby przed 16 r.ż.	Osoby pow. 16 r.ż.	Osoby przed 16 r.ż.	Osoby pow. 16 r.ż.	Osoby przed 16 r.ż.	Osoby pow. 16 r.ż.
Odpowiednie zatrudnienie	-	370	-	319	-	240
Szkolenie	-	3	-	0	-	4
Uczestnictwo w WTZ	-	5	-	11	-	7
Zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne	-	55	-	62	-	144
Korzystanie z wsparcia środowiskowego (usługi socjalne, opiekuńcze, rehabilitacyjne, zasiłki)	-	82	-	376	-	384
Zasiłek stały	13	0	3	0	5	0
Zasiłek pielęgnacyjny	244	381	237	279	207	176
Korzystanie z karty parkingowej	-	47	-	94	-	113
Inne	5	13	7	20	15	122

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z Powiatowego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności w Wyszkanie.

3.2. Warunki życia, wsparcie socjalne.

Dane Głównego Urzędu Statystycznego² wskazują, że obecność w gospodarstwie domowym osoby niepełnosprawnej jest czynnikiem zwiększającym ryzyko zagrożenia ubóstwem.

Zgodnie z danymi GUS za 2022 rok „stopa ubóstwa skrajnego w gospodarstwach domowych z co najmniej jedną osobą posiadającą orzeczenie o niepełnosprawności wyniosła ok. 7%, podczas gdy w gospodarstwach domowych bez takich osób – ok. 4%.”.

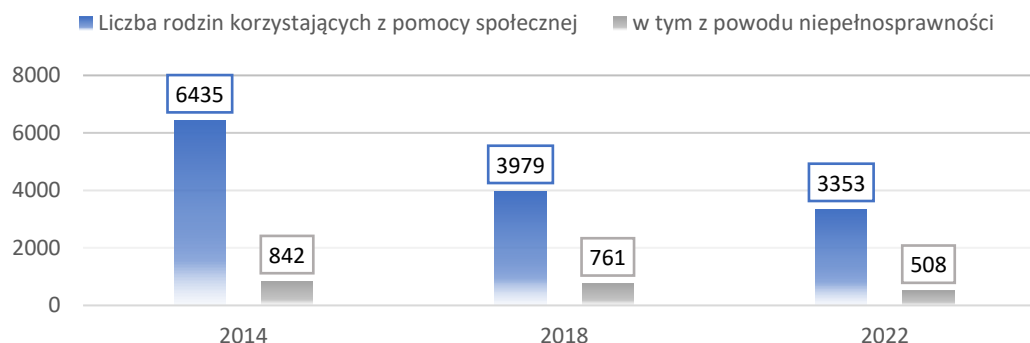
Występowanie ubóstwa wśród osób z niepełnosprawnościami potwierdza pozostający na stałym poziomie odsetek klientów ośrodków pomocy społecznej działających na terenie Powiatu Wyszakowskiego, korzystających ze wsparcia z tytułu niepełnosprawności (na tle wszystkich uzyskujących pomoc).

Przy ogólnym spadku liczby osób korzystających z pomocy, odsetek klientów otrzymujących wsparcie z tytułu niepełnosprawności pozostaje na zbliżonym poziomie oscylującym wokół

² GUS: Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2022 roku: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoeczna/zasieg-ubostwa-ekonomicznego-w-polsce-w-2022-roku,14,10.html>, (dostęp 01.08.2023 r.).

około 20% wszystkich rodzin otrzymujących wsparcie. W 2022 roku z tego względu pomocą objęto 508 rodzin.

Wykres 7 Liczba rodzin korzystających z pomocy udzielanej przez OPS z tytułu niepełnosprawności.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Oceny Zasobów Pomocy Społecznej.

Inną formą pomocy są usługi opiekuńcze oraz specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi. W roku 2014 liczba osób, które skorzystały z usług opiekuńczych wyniosła 185, a specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi – 44. W roku 2022 wskaźnik liczby osób, które skorzystały z usług opiekuńczych nieznacznie wzrósł do poziomu 206 osób, natomiast znaczący wzrost – o blisko 100% odnotowano w zakresie kwoty służącej finansowaniu usług opiekuńczych. Koszt opieki w 2022 roku w przeliczeniu na jedną osobę wyniósł 6 901 zł (wzrost o 77% w stosunku do roku 2014: 3 900 zł/os.). Usługi opiekuńcze realizowane są w 5 gminach Powiatu Wyszowskiego za pośrednictwem ośrodków pomocy społecznej: OPS Wyszków, GOPS Brańszczyk, GOPS Długosiodło, GOPS Somianka, GOPS Zabrodzie.

Wskaźnik dotyczący liczby osób, które skorzystały z usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi w analizowanym okresie wskazywał na tendencję spadkową - w 2022 roku tylko 17 osób skorzystało z usług specjalistycznych (w 2014 roku było ich 44). Wraz ze zmniejszeniem się liczby osób korzystających ze specjalistycznych usług opiekuńczych, zmniejszyła się też ogólna kwota przeznaczana na ten cel. Należy jednak zauważyć, że uśredniony roczny koszt przypadający na jedną osobę zwiększył się w okresie 2014-2022 o 70% i wyniósł 7 525 zł. Specjalistyczne usługi opiekuńcze realizowane były w 3 gminach Powiatu Wyszowskiego: w Wyszkanie, Długosiodle i Zabrodziu.

Tabela 4 Usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi w latach 2014, 2018, 2022 w Powiecie Wyszowskim.

	2014	2018	2022
Usługi opiekuńcze			
liczba osób	185	216	206
kwota świadczeń (w zł)	721 559,20 zł	1 270 676,54 zł	1 421 608,40 zł
Specjalistyczne usługi opiekuńcze dla os. z zaburzeniami psychicznymi			
liczba osób	44	45	17
kwota świadczeń (w zł)	194 537,76 zł	226 694,93 zł	127 937,39 zł

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z ośrodków pomocy społecznej z terenu Powiatu Wyszowskiego ujętych w Sprawozdaniu z realizacji „Powiatowego Programu Działań na Rzecz Osób Niepełnosprawnych na lata 2016 – 2025”.

Powyższe dane wpisują się w tendencję zmniejszającej się liczby osób korzystających z usług w województwie mazowieckim. Liczba osób korzystających na Mazowszu z usług opiekuńczych spadła – z 15,1 tys. w 2019 r. do 14,5 tys. w 2021 r. Analiza zasobów pomocy społecznej wskazuje, że występuje tendencja malejąca w zakresie liczby świadczonych usług opiekuńczych. Zgodnie z ideą deinstytucjonalizacji, zwiększa się ilość instytucji wsparcia dziennego typu: środowiskowe domy samopomocy, dzienne domy pomocy, kluby samopomocy, mieszkania chronione, centra i kluby integracji społecznej.³

W tym miejscu należy zaznaczyć, że ważnym problemem w zakresie zapewnienia usług opiekuńczych jest deficyt opiekunów osób starszych i niepełnosprawnych, zarówno w Powiecie Wyszowskim jak i województwie mazowieckim. Według danych Barometru Zawodów⁴ prognozuje się też pogłębienie deficytu pracowników w branży opiekuńczej.

Wsparcie finansowe w zakresie świadczeń opiekuńczych, w tym zasiłków pielęgnacyjnych, świadczeń pielęgnacyjnych, specjalnych zasiłków opiekuńczych⁵ w województwie mazowieckim było udzielane w 2022 roku 1 840 837 razy (wzrost o 5% w stosunku do roku 2018), na łączną kwotę 1 036 073 163 zł⁶ (wzrost o 70% w stosunku do roku 2018).

W tym miejscu warto zaznaczyć aktywność jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zapewnienia środków umożliwiających rozwój opieki wytchnieniowej i asystentury dla osób z niepełnosprawnościami w ramach programów rządowych finansowanych z Funduszu

³ Raport z ewaluacji ex-post Wojewódzkiego Programu Polityki Senioralnej na lata 2019-2021, prof. Piotr Błędowski (konsultacja), prof. Mirosław Grewiński, dr Joanna Lizut, dr Ewelina Zdebska, Paweł Rabiej, Warszawa 2021, www: https://mcps.com.pl/wp-content/uploads/2023/01/ewaluacja_wpps_2019-21.pdf (dostęp: 11.08.2023 r.).

⁴ <https://barometrzwodow.pl/> (dostęp: 16.08.2023 r.).

⁵ Zgodnie z ustawą z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych, Dz.U. 2003 nr 228 poz. 2255.

⁶ Na podstawie Oceny zasobów pomocy społecznej Województwa Mazowieckiego za rok 2022.

Solidarnościowego, takich jak: „Opieka wytchnieniowa” i „Asystent Osobisty Osoby Niepełnosprawnej”).

Większość gmin Powiatu Wyszowskiego realizowała w 2022 r. ogólnopolski program „Asystent osobisty osoby niepełnosprawnej”. Zgodnie z założeniami programu, jego głównym celem było „wprowadzenie usług asystenta osobistego osoby niepełnosprawnej jako formy ogólnodostępnego wsparcia dla uczestników Programu:

- 1) dzieci do 16. roku życia z orzeczeniem o niepełnosprawności łącznie ze wskazaniem: konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji oraz konieczności stałego współdziałania na co dzień opiekuna dziecka w procesie jego leczenia, rehabilitacji i edukacji oraz
- 2) osób niepełnosprawnych posiadających orzeczenie o niepełnosprawności: o stopniu znacznym lub o stopniu umiarkowanym, lub traktowane na równi do wymienionych zgodnie z art. 5 i art. 62 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych”⁷.

W ramach programu w 2022 r. pozyskano łącznie 723 639,00 zł. W zakresie programu Asystent osobisty osoby niepełnosprawnej, województwu mazowieckiemu zostały przyznane środki na realizację Programu w łącznej wysokości 50 989 407,01 zł dla 122 jednostek samorządu terytorialnego (wraz z kosztami obsługi).⁸

Kolejnym rządowym programem, w którym w 2022 roku uczestniczyła gmina Brańszczyk był ogólnopolski program „Opieka Wytchnieniowa”. Program adresowany jest do: „[...] członków rodzin lub opiekunów sprawujących bezpośrednią opiekę nad:

- 1) dziećmi z orzeczeniem o niepełnosprawności;
- 2) osobami posiadającymi:
 - a) orzeczenie o znacznym stopniu niepełnosprawności (zgodnie z ustawą z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2021 r. poz. 573) albo

⁷ <https://www.gov.pl/web/rodzina/Program-Asystent-osobisty-osoby-niepelnosprawnej-edycja-2022> (dostęp: 11.08.2023 r.).

⁸ <https://www.gov.pl/web/uw-mazowiecki/asystent-osobisty-osoby-niepelnosprawnej--edycja-2022-wnioski-zweryfikowane-i-zatwierdzone-przez-ministra-rodziny-i-polityki-spoecznej> (dostęp: 11.08.2023 r.).

- b) orzeczenie traktowane na równi z orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności (zgodnie z art. 5 i art. 62 ww. ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych) – poprzez możliwość uzyskania doraźnej, czasowej pomocy w formie usługi opieki wytchnieniowej.”⁹

Województwu mazowieckiemu zostały przyznane środki na realizację Programu w łącznej wysokości 17 449 921,38 zł (wraz z kosztami obsługi) dla 120 jednostek samorządowych¹⁰.

Żadna z gmin Powiatu w 2022 roku nie uczestniczyła w programie „Centra opiekuńczo-mieszkalne”, którego celem było: „[...] uzupełnienie systemu wsparcia osób niepełnosprawnych, poprzez stworzenie dodatkowej usługi w postaci zapewnienia możliwości zamieszkiwania w formie pobytu dziennego lub całodobowego. Osoby, do których kierowany jest Program, obok różnorodnego wsparcia (w tym w zakresie potrzeb zdrowotnych, pielęgnacyjnych, zapobiegania wtórnym powikłaniom, stymulowania i rozwijania sprawności ruchowej, kompetencji poznawczych oraz społecznych), (...) miały zapewnioną możliwość niezależnego/ samodzielneho i godnego funkcjonowania na miarę swoich potrzeb [...]”.¹¹ Łączna kwota wsparcia w zakresie utworzenia „Centrum opiekuńczo-mieszkalnego” w województwie mazowieckim wyniosła w 2022 roku 9 695 696,00 zł i została przekazana 3 jednostkom.¹²

⁹ <https://niepelnosprawni.gov.pl/a,1299,program-opieka-wytchnieniowa-edycja-2022> (dostęp: 11.08.2023 r.).

¹⁰ <https://www.gov.pl/web/uw-mazowiecki/opieka-wytchnieniowa--edycja-2022--wnioski-zweryfikowane-i-zatwierdzone-przez-ministra-rodziny-i-polityki-spolecznej3> (dostęp: 11.08.2023 r.).

¹¹ <https://www.gov.pl/web/rodzina/nabor-wnioskow-w-ramach-programu-centra-opiekunczo-mieszkalne> (dostęp: 11.08.2023 r.).

¹² <https://www.gov.pl/web/uw-mazowiecki/lista-rekomendowanych-wnioskow-w-ramach-programu-centra-opiekunczo-mieszkalne-ogloszonego-w-2022-r--modul-i> (dostęp: 11.08.2023 r.).

Tabela 5 Finansowanie działań na rzecz osób z niepełnosprawnościami w gminach Powiatu Wyszковского ze środków Funduszu Solidarnościowego.

Nazwa JST	2022		
	Opieka wytchnieniowa	Asystent osobisty osoby niepełnosprawnej	Centra opiekuńczo-mieszkalne
gmina Brańszczyk	56 304,00 zł	0,00 zł	0,00 zł
gmina Długosiodło	0,00 zł	70 176,00 zł	0,00 zł
gmina Somianka	0,00 zł	254 898,00 zł	0,00 zł
gmina Zabrodzie	0,00 zł	298 962,00 zł	0,00 zł
gmina Rząśnik	0,00 zł	0,00 zł	0,00 zł
gmina Wyszków	0,00 zł	99 603,00 zł	0,00 zł
RAZEM	56 304,00 zł	723 639,00 zł	0,00 zł

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w ramach listy wniosków zweryfikowanych i zatwierdzonych przez Ministra Rodziny i Polityki Społecznej, udostępnionych na stronie internetowej Mazowieckiego Urzędu Wojewódzkiego.

Oprócz działań mających na celu zapewnienie opieki wytchnieniowej istotne jest także stworzenie przestrzeni umożliwiającej wymianę doświadczeń i wzajemne wsparcie osób zmagających się z podobną sytuacją. W tym kontekście na uwagę zasługuje działalność grup samopomocowych, które mogą zapewniać dostęp do wzajemnych interakcji, poczucia bezpieczeństwa i przydatności. W ramach struktury OPS w Wyszkowej w 2022 roku funkcjonowały 3 grupy, w tym dwie były ściśle związane ze zjawiskiem niepełnosprawności tj. grupa wsparcia dla chorych na SM oraz dla rodziców dzieci autystycznych. Dodatkowo działała grupa wsparcia po stracie bliskiej osoby. Łącznie w spotkaniach brało udział 38 osób.

3.3. Zdrowie.

Efektywna i skuteczna pomoc medyczna jest podstawowym warunkiem równoprawnego uczestnictwa osób niepełnosprawnych w życiu społecznym. Bazując na wcześniejszych informacjach zawartych w diagnozie, zaczerpniętych na podstawie opinii osób z niepełnosprawnościami, szczególnie istotne jest udroźnienie dostępu do rehabilitacji, darmowej terapii i leczenia specjalistycznego. Dane w zakresie ochrony zdrowia wskazują, że przy rosnącej liczbie udzielnych porad lekarskich w Powiecie Wyszkowym (w 2022 roku

udzielono łącznie 466 397 porad) zmniejsza się liczba kadry medycznej. W 2022 roku, zgodnie ze statystykami GUS w Powiecie Wyszowskim pracowało 137 lekarzy (w 2013 roku było ich 164) oraz 217 pielęgniarek (w 2013 roku – 297). W 2022 roku na terenie Powiatu działało 21 poradni specjalistyczne.

Samorządy realizują na swoich terenach programy edukacji zdrowotnej oraz programy profilaktyczne, dzięki którym pacjenci zwiększają swoją świadomość nt. np. możliwych do wdrożenia nawyków, które mogą zapobiec różnym chorobom, a także pozwalają zdiagnozować swój stan zdrowia. W 2022 roku na terenie Powiatu zrealizowano 9 programów profilaktycznych, z których skorzystało łącznie 5494 mieszkańców. Należy zaznaczyć, że działania te dostępne są dla wszystkich, w tym dla osób z niepełnosprawnościami.

W tym miejscu, w kontekście m.in. negatywnego oddziaływania, jakie spowodowała pandemia COVID-19, należy wspomnieć, że jednym z jej skutków są zaburzenia psychiczne, w tym jedne z najczęściej występujących – zaburzenia depresyjne. Depresja znajduje się na liście 20 najważniejszych przyczyn niepełnosprawności na świecie. Choroba ta dotyczy 120 milionów ludzi i liczba ta ciągle się zwiększa. Szacuje się, że mniej niż 25% osób chorujących na depresję ma dostęp do odpowiedniej opieki zdrowotnej i terapii. Zaburzenia psychiczne powodują znaczną niepełnosprawność, mimo że mogą nie wpływać na przedwczesną umieralność.¹³

Trudne do oszacowania są pełne dane dotyczące liczebności osób chorujących psychicznie mieszkających w województwie mazowieckim, w tym Powiecie Wyszowskim. Na podstawie opracowania Głównego Urzędu Statystycznego wynika, że w przypadku zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania (bez uzależnień) drugi co do wielkości w skali kraju wskaźnik osób leczonych w poradniach dla osób z zaburzeniami psychicznymi na 100 tys. mieszkańców w roku 2020 zanotowano w województwie mazowieckim - 5078 osób (na pierwszym miejscu uplasowało się województwo pomorskie - 5157 osób)¹⁴.

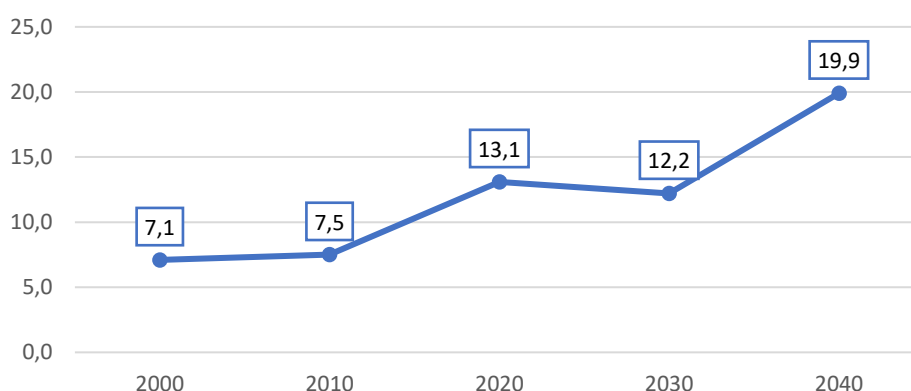
¹³ Sytuacja zdrowotna ludności polski i jej uwarunkowania, Zaburzenia psychiczne i zaburzenia zachowania z uwzględnieniem wpływu pandemii COVID-19 na zdrowie psychiczne, Daria Biechowska, Marta Welbel, Krzysztof Ostaszewski (Instytut Psychiatrii i Neurologii); <https://keizp.pan.pl/sytuacja-zdrowotna-ludnosci-polski-i-jej-uwarunkowania-2022-r/> dostęp: 11.08.2023 r.

¹⁴ Zdrowie i ochrona zdrowia w 2021 roku, GUS: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/zdrowie/zdrowie-i-ochrona-zdrowia-w-2021-roku,1,12.html#> (dostęp: 16.08.2023 r.).

W związku z następstwami pandemii można oczekiwać nasilenia się problemów ze zdrowiem psychicznym.

W kontekście potrzeby zapewnienia odpowiedniego wsparcia, zarówno w obszarze ochrony zdrowia, jak i usług opiekuńczych warto poddać analizie dane GUS¹⁵ w zakresie wskaźnika wsparcia osób najstarszych zwanego również wskaźnikiem wsparcia międzypokoleniowego. Jest to współczynnik, określający relację pomiędzy osobami najstarszymi a ich potencjalnymi dziećmi (nazywany również współczynnikiem wsparcia rodziców) i wskazuje ile osób w wieku 85 lat i więcej przypada na 100 osób w wieku 50–64 lata. W 2022 r. w województwie mazowieckim na 100 osób w wieku 50–64 lata przypadało ponad 13 osób sędziwych (w 2021 r. — tyle samo). Prognozy do 2040 roku wskazują, że wskaźnik zwiększy się do 20, co oznacza, że wzrośnie obciążenie dzieci w późnym wieku produkcyjnym rodzicami będącymi w górnej granicy wiekowej.

Wykres 8 Wskaźnik wsparcia międzypokoleniowego w województwie mazowieckim z prognozą do roku 2040.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych: Procesy demograficzne w województwie mazowieckim w latach 2000–2021 oraz w perspektywie do 2040 r.: <https://warszawa.stat.gov.pl/opracowania-biezace/opracowania-sygnalne/ludnosc/procesy-demograficzne-w-wojewodztwie-mazowieckim-w-latach-20002021-oraz-w-perspektywie-do-2040-r-8,2.html> (dostęp: 16.08.2023 r.).

3.4. Praca, aktywizacja zawodowa.

Niepełnosprawność utrudnia lub uniemożliwia wykonywanie pracy zawodowej. Z tego względu osoby z niepełnosprawnościami są zaliczone do grupy będącej w szczególnej

¹⁵ Na podstawie danych z opracowania: Procesy demograficzne w województwie mazowieckim w latach 2000–2021 oraz w perspektywie do 2040 r.: <https://warszawa.stat.gov.pl/opracowania-biezace/opracowania-sygnalne/ludnosc/procesy-demograficzne-w-wojewodztwie-mazowieckim-w-latach-20002021-oraz-w-perspektywie-do-2040-r-8,2.html> dostęp: 16.08.2023 r.

sytuacji na rynku pracy. Dane Powiatowego Urzędu Pracy w Wyszkanie wskazują, że wraz ze spadkiem ogólnej liczby osób bezrobotnych, osoby z niepełnosprawnościami stanowią coraz liczniejszą grupę w rejestrach PUP. W 2022 roku na 1004 osoby bezrobotne, 114 (czyli 11,4%) stanowiły osoby z niepełnosprawnościami (wzrost o 6 p.p. w porównaniu z rokiem 2014, kiedy osoby niepełnosprawne stanowiły 5,3%). Niewielką grupę stanowią osoby z niepełnosprawnością zarejestrowane jako poszukujący pracy – w 2022 roku było 6 takich osób.

Tabela 6 Struktura osób z niepełnosprawnością zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Wyszkanie w latach 2014 – 2022.

Osoby zarejestrowane	Stan na 31.12.2014 r.	Stan na 31.12.2018 r.	Stan na 31.12.2022 r.
Bezrobotni	169	124	114
Poszukujący pracy	22	6	6
Razem	191	130	120

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Powiatowego Urzędu Pracy w Wyszkanie.

Dokładniejsza charakterystyka osób z niepełnosprawnościami, posiadającymi status bezrobotnego dostarcza informacji, że zdecydowana większość zarejestrowanych osób posiada orzeczenie o stopniu lekkim (w 2022 roku było to ponad 77% wszystkich osób z niepełnosprawnościami). Znacznie mniejszą populację stanowią osoby z orzeczoną umiarkowaną niepełnosprawnością (w 2022 roku blisko 22%), natomiast jako jednostkowe należy uznać przypadki posiadania orzeczenia o stopniu znacznym.

Tabela 7 Struktura stopnia niepełnosprawności osób bezrobotnych zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Wyszkanie w latach 2014 – 2022.

Stopień niepełnosprawności	Osoby bezrobotne na dzień:					
	31.12.2014 r.		31.12.2018 r.		31.12.2022 r.	
	liczba	%*	liczba	%*	liczba	%*
znaczny	4	2,37	1	0,81	1	0,88
umiarkowany	71	42,01	29	23,39	25	21,93
lekki	94	55,62	94	75,81	88	77,19
Razem	169	100,00	124	100,00	114	100,00

*% wyliczony z ogółu osób bezrobotnych z niepełnosprawnością

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Powiatowego Urzędu Pracy w Wyszkanie.

Upośledzenie narządu ruchu jest najczęściej występującą niepełnosprawnością wśród zarejestrowanych osób bezrobotnych w Powiecie Wyszowskim (w 2022 roku niewiele ponad 40% wszystkich bezrobotnych z niepełnosprawnościami posiadało orzeczenie ze względu na choroby narządu ruchu). Na kolejnych pozycjach znalazły się choroby układu oddechowego oraz układu krążenia, a także „inne” schorzenia. Powyższe dane odzwierciedlają ogólną strukturę rodzajów niepełnosprawności występujących wśród mieszkańców Powiatu Wyszowskiego, zgodnie z informacjami z Powiatowego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności.

Tabela 8 Struktura rodzaju niepełnosprawności osób bezrobotnych zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Wyszowie w latach 2014 – 2022.

Rodzaj niepełnosprawności:	Osoby bezrobotne na dzień:					
	31.12.2014 r.		31.12.2018 r.		31.12.2022 r.	
	liczba	%*	liczba	%*	liczba	%*
upośledzenie umysłowe	2	1,18	1	0,81	4	3,51
choroby psychiczne	16	9,47	8	6,45	7	6,14
zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu	6	3,55	5	4,03	2	1,75
całościowe zaburzenia rozwojowe	0	0	0	0,00	3	2,63
choroby narządu wzroku	8	4,73	3	2,42	2	1,75
upośledzenie narządu ruchu	51	30,18	49	39,52	46	40,35
epilepsja	5	2,97	4	3,23	9	7,89
choroby układu oddechowego i układu krążenia	20	11,83	13	10,48	13	11,40
choroby układu pokarmowego	6	3,55	3	2,42	3	2,63
choroby układu moczowo - pęciowego	4	2,37	0	0,00	2	1,75
choroby neurologiczne	29	17,16	19	15,32	8	7,02
inne	20	11,83	16	12,90	15	13,16
nieustalony	2	1,18	3	2,42	0	0,00

Razem:	169	100	124	100	114	100
---------------	------------	------------	------------	------------	------------	------------

**% wyliczony z ogółu osób bezrobotnych z niepełnosprawnością*

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Powiatowego Urzędu Pracy w Wyszкові

Osoby z niepełnosprawnościami pozostające w rejestrach bezrobotnych najczęściej posiadały wykształcenie podstawowe i podstawowe nieukończone oraz zawodowe. Te dwie grupy w ramach analizowanego okresu stanowiły blisko 70% wszystkich niepełnosprawnych bezrobotnych. Najmniejszą liczbę osób zarejestrowanych stanowią w tym zakresie osoby posiadające wykształcenie wyższe. W analizowanych okresach nie odnotowuje się znaczących zmian w strukturze wykształcenia bezrobotnych osób z niepełnosprawnościami.

Tabela 9 Struktura wykształcenia osób bezrobotnych z niepełnosprawnością zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Wyszкові w latach 2014 – 2022.

Wykształcenie:	Stan na:					
	31.12.2014 r.		31.12.2018 r.		31.12.2022 r.	
	liczba	%*	liczba	%*	liczba	%*
wyższe	6	3,55	5	4,03	4	3,51
policealne i średnie zawodowe	23	13,61	16	12,90	22	19,30
średnie ogólnokształcące	14	8,29	12	9,68	6	5,26
zasadnicze zawodowe	60	35,5	45	36,29	40	35,09
gimnazjalne	2	1,18	2	1,61	5	4,39
podstawowe i podstawowe nieukończone	64	37,87	44	35,48	37	32,46
Ogółem:	169	100	124	100	114	100

** % wyliczony z ogółu osób bezrobotnych z niepełnosprawnością*

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Powiatowego Urzędu Pracy w Wyszкові

Analizując możliwości aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami pod kątem pozyskania pracy na otwartym rynku można zauważyć, że w roku 2022 zmniejszyła się liczba ofert pracy dedykowanych dla OzN (8 ofert). Wartość tego wskaźnika ma swoje odzwierciedlenie w liczbie kontaktów z pracodawcami - im więcej okazji do kontaktu, tym więcej ofert. W stosunku do roku 2018 zwiększeniu uległa liczba osób korzystających z poradnictwa zawodowego oraz pomocy w zakresie opracowania indywidualnego planu działania, który jest narzędziem wykorzystywanym w doradztwie zawodowym i pozwala określić kluczowe cele w rozwoju ścieżki zawodowej oraz działania, jakie należy podjąć by

je osiągnąć. Łącznie te formy wsparcia zostały skierowane do 169 osób. Istotnym wskaźnikiem jest informacja o liczbie OzN, które dzięki podjętym działaniom zostały zaktywizowane – w 2022 roku ten wskaźnik wyniósł 27 osób.

Tabela 10 Działania w zakresie aktywizacji zawodowej OzN podejmowane przez Powiatowy Urząd Pracy w Wyszkowie w latach 2018 i 2022.

Wyszczególnienie:	Rok	
	2018	2022
liczba kontaktów z pracodawcami	200	70
liczba ofert pracy dla OzN	66	8
liczba OzN korzystających z poradnictwa zawodowego	2	35
liczba indywidualnych planów działania opracowanych dla OzN	70	134
liczba OzN, które zostały zaktywizowane zawodowo	22	27

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Powiatowego Urzędu Pracy w Wyszkowie.

Wsparcie aktywizacji zawodowej OzN finansowane było w 2022 roku ze środków PFRON, Funduszu Pracy bądź Europejskiego Funduszy Społecznego. Największym zainteresowaniem cieszyły się staże zawodowe, na które skierowanych zostało 14 osób. Zdecydowanie mniejsza liczba osób otrzymała wsparcie w ramach prac interwencyjnych (4) oraz prac społecznie użytecznych (4). Po 2 osoby skorzystały z form wsparcia w zakresie robót publicznych i refundacji kosztów stworzenia stanowisk pracy. Tylko 1 osoba otrzymała dotację na rozpoczęcie działalności gospodarczej. Łącznie kwota przeznaczona na opisane wyżej formy wsparcia wyniosła 240 309,43 zł

Analizując aktywność zawodową osób z niepełnosprawnościami, nie można pominąć populacji, która nie widnieje w rejestrach bezrobotnych - mowa o osobach biernych zawodowo.¹⁶ Dane publikowane przez Urząd Statystyczny w zakresie aktywności ekonomicznej (BAEL) mają zasięg regionalny, jednak mogą przedstawić ogólny obraz

¹⁶ Definicja biernych zawodowo: Populacja biernych zawodowo obejmuje: 1. osoby w wieku 15-89 lat, które nie zostały zaklasyfikowane jako pracujące lub bezrobotne, które w badanym tygodniu: a) nie pracowały, nie miały pracy i jej nie poszukiwały; b) nie pracowały, poszukiwały pracy, ale nie w aktywny sposób lub poszukiwały pracy aktywnie, ale nie były zdolne (gotowe) do jej podjęcia w ciągu dwóch tygodni następujących po tygodniu badanym; c) nie pracowały i nie poszukiwały pracy, ponieważ już ją znalazły i oczekiwały na jej rozpoczęcie w okresie: - dłuższym niż 3 miesiące, - do 3 miesięcy, ale nie były gotowe tej pracy podjąć; 2. wszystkie osoby w wieku 90 lat i więcej. Źródło: <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/4561,pojcie.html> (dostęp: 11.08.2023 r.).

zjawiska, występujący także w Powiecie Wyszowskim. W 4. kwartale 2022 r. wśród ogółu ludności województwa mazowieckiego w wieku 15–89 lat 60,8% stanowili pracujący, 1,6% – bezrobotni, a 37,6% – bierni zawodowo. Populacja osób biernych zawodowo wynosiła 1619 tys. osób w wieku 15–89 lat. W omawianej zbiorowości przeważały kobiety – 61,7%. Osoby w wieku produkcyjnym stanowiły 28,7% ogółu biernych zawodowo. Spośród ogółu biernych zawodowo (w wieku 15–74 lata) 52,0% stanowiły osoby, które nie poszukiwały pracy z powodu przebywania na emeryturze. Kolejnymi przyczynami bierności zawodowej były: nauka i uzupełnianie kwalifikacji – 25,2%, choroba lub niesprawność – 9,4%, obowiązki rodzinne i związane z prowadzeniem domu – 7,8%.¹⁷ Oznacza to, że w województwie mazowieckim blisko 122 tys. osób nie podejmowało zatrudnienia ze względu na zły stan zdrowia.

3.5. Rehabilitacja społeczna.

Przechodząc do możliwości wsparcia osób z niepełnosprawnościami, ważną formą pomocy jest zapewnienie dofinansowania w zakresie zaopatrzenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze i sprzęt rehabilitacyjny, pomoc w likwidacji barier architektonicznych, technicznych i w komunikowaniu się, a także dofinansowanie turnusów rehabilitacyjnych. Osoby niepełnosprawne, zwłaszcza ruchowo, napotykać szereg ograniczeń w swoim najbliższym otoczeniu, m.in. w postaci barier architektonicznych. Likwidacja tego rodzaju ograniczeń ułatwia codzienne funkcjonowanie ludzi obciążonych niepełnosprawnością i ich opiekunów.

W analizowanym okresie zauważalny jest stały wzrost liczby udzielanych dofinansowań oraz kwot przeznaczonych na ich realizację. Wyjątkiem był rok 2018, kiedy to liczba dofinansowań do turnusów rehabilitacyjnych stanowczo się zmniejszyła.

Najwięcej dofinansowań (pod względem ilościowym i wartościowym) jest udzielanych corocznie na pomoc w zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze. Mimo stale zwiększanej kwoty na dofinansowania w tym obszarze - na przestrzeni lat 2014-2022 o 166% (od 170 369 zł w 2014 roku do 452 439,29 zł w roku 2022), ze względu

¹⁷ Aktywność ekonomiczna ludności w województwie mazowieckim w 4 kwartale 2022 r.: <https://warszawa.stat.gov.pl/opracowania-biezace/opracowania-sygnalne/praca-wynagrodzenie/aktywnosc-ekonomiczna-ludnosci-w-wojewodztwie-mazowieckim-w-4-kwartale-2022-r-,2,49.html> (dostęp: 11.08.2023 r.).

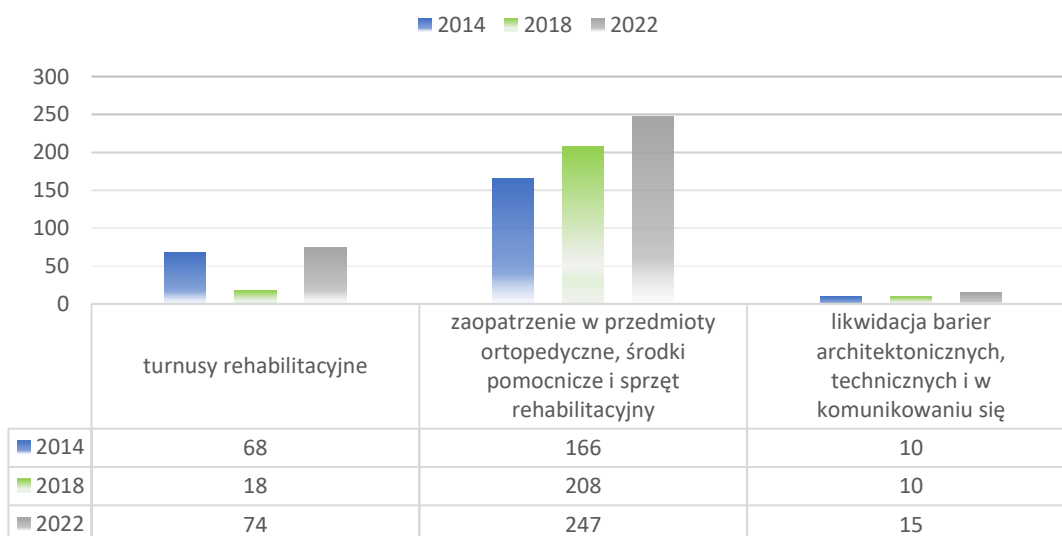
na niewystarczające środki finansowe część składanych wniosków, nie jest dofinansowywana.

Zgodnie z ustawą o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz o zatrudnianiu osób niepełnosprawnych turnusy rehabilitacyjne stanowią jedną z form zorganizowanej aktywnej rehabilitacji połączonej z elementami wypoczynku, której celem jest ogólna poprawa psychofizycznej sprawności oraz rozwijanie umiejętności społecznych uczestników¹⁸. W roku 2022, 108 osób (w tym 74 osoby z niepełnosprawnościami oraz 34 opiekunów) skorzystało z tej formy pomocy. Przyznane dofinansowanie na ten cel ten wyniosło łącznie: 134 746,00 zł. Był to najwyższy wskaźnik w analizowanym okresie (odnotowano wzrost o 173% kwoty przeznaczonej na dofinansowanie turnusów w latach 2014-2022, z 49351 zł do 134746 zł).

Najbardziej wnioskowały o dofinansowanie w zakresie likwidacji barier architektonicznych, w komunikowaniu się i technicznych. W 2022 roku 15 osób uzyskało dofinansowanie. Co istotne, kwoty przeznaczone na wsparcie w tym obszarze na przestrzeni lat wzrosły o 133% z 89 992 zł w 2014 roku do 209 870,81 zł w roku 2022.

Łączna kwota dofinansowań wypłaconych na wyżej wskazane cele wyniosła w 2022 roku 797 056,10 zł, co stanowiło wzrost o 157% w stosunku do środków przekazanych w roku 2014 (309 712,00 zł).

Wykres 9 Cele dofinansowań dla osób z niepełnosprawnościami w latach 2014, 2018, 2022.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie oceny zasobów pomocy społecznej.

¹⁸ Art.10 c ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 100, 173, 240, 852, 1234.)

Od 2012 r. w Powiecie Wyszowskim realizowany jest pilotażowy program PFRON pn. „Aktywny Samorząd”. Jednostką, która jest odpowiedzialna za jego realizację jest PCPR w Wyszowie. Głównym celem programu jest wyeliminowanie lub zmniejszenie barier ograniczających uczestnictwo osób z niepełnosprawnościami w życiu społecznym, zawodowym oraz w dostępie do edukacji. W 2022 roku najwięcej wniosków złożono na pokrycie kosztów związanych z uzyskaniem wykształcenia na poziomie wyższym (złożono 24 wnioski) oraz pomoc w zakupie sprzętu elektronicznego, w tym potrzebnego oprogramowania (10 wniosków). We wcześniejszych latach dużym zainteresowaniem cieszyły się również dofinansowania do zakupów protez oraz pomoc w likwidacji barier transportowych, w tym zakup i montaż oprzyrządowania do posiadanego samochodu. Analizując dane nt. złożonych w programie wniosków w latach 2014-2022 można zauważyć, że ich liczba jest porównywalna i waha się w okolicach 50. Realizację programu w 2022 roku wyróżnia znacznie mniejsza ilość zawartych umów w stosunku do złożonych wniosków (zawarto 24 umowy na 49 wniosków). Końcowy termin realizacji umów został wyznaczony 14 kwietnia 2023 r., tym samym na koniec 2022 roku zrealizowano 21 umów.

Tabela 11 Dofinansowanie ze środków PFRON w ramach Programu Aktywny Samorząd w latach 2014, 2018, 2022.

Rok	złożone wnioski		podpisane umowy		zrealizowane umowy	
	ilość	kwota	ilość	kwota	ilość	kwota
2014	54	331 205,50 zł	48	228 888,00 zł	45	210 403,00 zł
2018	58	388 799,50 zł	57	354 258,00 zł	56	332 994,00 zł
2022	49	340 020,20 zł	24	138 191,00 zł	21	114 091,00 zł

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań Dyrektora Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie z działalności za lata 2014, 2018 oraz 2022.

3.6. Zasoby instytucjonalne wsparcia osób z niepełnosprawnościami.

Osoby z niepełnosprawnościami mogą uzyskać wsparcie także w ramach działalności podmiotów ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym tj. warsztatów terapii zajęciowej oraz zakładów aktywności zawodowej, a także klubów i centrów integracji społecznej. Na terenie Powiatu Wyszowskiego spośród wszystkich wymienionych form prawnych, działa WTZ. Na zlecenie Powiatu Wyszowskiego, podmiotem prowadzącym WTZ jest Polskie Stowarzyszenie Na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym Koło w Wyszowie. W 2022 roku w zajęciach WTZ uczestniczyło łącznie 35 osób. Łączny koszt utrzymania warsztatów wyniósł w 2022 roku 874 579 zł (w tym blisko 89% pochodziło ze środków

PFRON, ponad 9% ze środków własnych Powiatu, a pozostałe środki należały do organizacji prowadzącej). Analizując finansowanie WTZ na przestrzeni lat 2014-2022 nastąpił wyraźny wzrost wysokości dofinansowań ogółem o 63% (w analizowanym okresie najbardziej wzrosło dofinansowanie z PFRON – wzrost o 75%).

Tabela 12 Źródła finansowania oraz wysokość środków na bieżącą działalność i funkcjonowanie Warsztatów Terapii Zajęciowej w latach 2014-2022.

Źródło finansowania WTZ	Rok		
	2014	2018	2022
Środki PFRON	443 880,00 zł	497 880,00 zł	776 880,00 zł
Środki własne Powiatu Wyszowskiego	75 000,00 zł	78 055,00 zł	81 332,00 zł
Środki własne PSOUU	16 491,07 zł	13 868,10 zł	16 367,00 zł
RAZEM:	535 371,07 zł	560 961,09 zł	874 579,00 zł

Źródło: Sprawozdania Dyrektora PCPR z działalności w latach 2014, 2018, 2022.

Celem działalności warsztatów jest przygotowanie osób w nich uczestniczących do podjęcia pracy na chronionym bądź otwartym rynku poprzez prowadzenie rehabilitacji zawodowej i społecznej, dostosowanej do indywidualnych predyspozycji osób z niepełnosprawnościami. W 2022 roku 1 uczestnik WTZ został skierowany decyzją Rady Programowej WTZ do rozpoczęcia zatrudnienia w podmiocie ekonomii społecznej. Analizując dane nt. liczby oczekujących na wsparcie w tej jednostce – od kilku lat kształtuje się ono na podobnym poziomie – w 2022 roku na liście osób oczekujących znalazły się 2 osoby; dla porównania w 2018 roku na liście oczekujących była 1 osoba.¹⁹

Istnieje możliwość aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych w warunkach pracy chronionej. Z wykazu zakładów pracy chronionej prowadzonego przez Wojewodę Mazowieckiego wynika, że w 2022 roku w województwie działało 58 takich podmiotów, jednak większość z nich zlokalizowana była w Warszawie, żaden z podmiotów nie posiadał swojej siedziby na terenie Powiatu Wyszowskiego.

Zatrudnienie osób z niepełnosprawnościami posiadających znaczny stopień niepełnosprawności oraz osób z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, u których

¹⁹ Na podstawie danych z Rocznych sprawozdań z działalności rehabilitacyjnej i wykorzystania środków finansowych WTZ za lata 2018 oraz 2022.

stwierdzono autyzm, upośledzenie umysłowe lub chorobę psychiczną, to najważniejsze zadania zakładów aktywności zawodowej (ZAZ). W województwie mazowieckim na 01.06.2022 r. (ostatnie dostępne dane) działało 10 tego typu podmiotów. Na terenie Powiatu Wyszowskiego nie funkcjonuje ZAZ.

Osoby z niepełnosprawnościami mogą przygotować się do podjęcia aktywności zawodowej dzięki wsparciu klubów i centrów integracji społecznych działających na podstawie ustawy o zatrudnieniu socjalnym²⁰. W województwie mazowieckim w 2022 roku funkcjonowały łącznie 33 takie jednostki (18 KIS i 15 CIS), jednak żadna z nich nie prowadziła działalności na terenie Powiatu Wyszowskiego. Odnotować należy, że w powiecie działało jedno przedsiębiorstwo społeczne, zgodnie z ustawą o ekonomii społecznej²¹ wpisane 20 lutego 2023 r. do rejestru jednostek pomocy społecznej²² - Spółdzielnia Socjalna Integracja w Adelinie. Podmiot prowadzi działalność o charakterze reintegracyjnym oraz świadczy usługi związane z zakwaterowaniem i gastronomią. W 2020 r. w strukturach Spółdzielni została uruchomiona wypożyczalnia sprzętu rehabilitacyjnego na potrzeby mieszkańców z terenu gminy Zabrodzie. Podsumowując, w województwie mazowieckim funkcjonowało 31 przedsiębiorstw społecznych (stan na dzień 11.08.2023 r.).

Pozostając przy działalności podmiotów ekonomii społecznej, do których zaliczane są również organizacje pozarządowe, z danych zawartych w Krajowym Rejestrze Sądowym wynika, że na terenie Powiatu Wyszowskiego zarejestrowanych jest łącznie 97 fundacji i stowarzyszeń. Większą część stanowią stowarzyszenia – 74 podmioty, w tym 7 posiadających status organizacji pożytku publicznego. Liczebność fundacji zamyka się w 23 podmiotach (2 ze statusem OPP). Należy podkreślić, że są to wszystkie zarejestrowane podmioty, bez względu na rodzaj branży. Na podstawie oceny zasobów pomocy społecznej za rok 2022 można uzyskać informację, że z 23 organizacjami pozarządowymi powiat zawarł 32 umowy w trybie pożytku publicznego. Natomiast na podstawie danych otrzymanych z PCPR organizacji pozarządowych działających stricte w obszarze pomocy społecznej w 2022 roku było 10.

²⁰ Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym, Dz.U. 2003 nr 122 poz. 1143.

²¹ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej, Dz.U. 2022 poz. 1812.

²² Rejestr dostępny jest na stronie: https://rjps.mrjps.gov.pl/RJPS/RU/start.do?id_menu=59 (dostęp: 11.08.2023 r.).

Kolejnym typem ośrodków oferujących wsparcie dla osób przewlekle psychicznie chorych są środowiskowe domy samopomocy (ŚDS), których celem jest podtrzymywanie efektów leczenia psychiatrycznego umożliwiające tworzenie warunków do rozwoju aktywności życiowej. Prowadzenie ŚDS jest zadaniem zleconym przez administrację rządową.

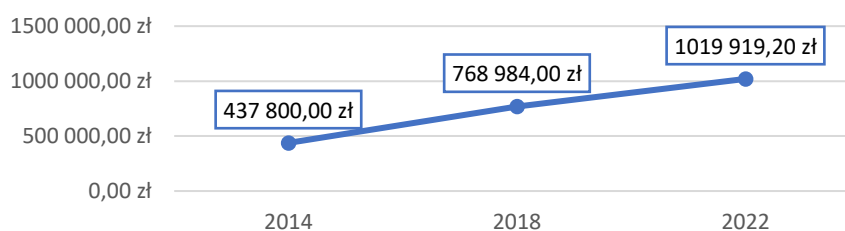
W województwie mazowieckim funkcjonuje łącznie 79 ŚDS posiadających 2 859 miejsc.²³

Na terenie Powiatu Wyszowskiego zlokalizowane są dwa tego typu ośrodki dysponujące łącznie 76 miejscami:

- 1) dla osób przewlekle psychicznie chorych prowadzony przez gminę Wyszaków (36 miejsc) oraz
- 2) dla osób z niepełnosprawnością intelektualną prowadzony przez Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym Koło w Wyszowie na zlecenie Powiatu Wyszowskiego (40 miejsc).

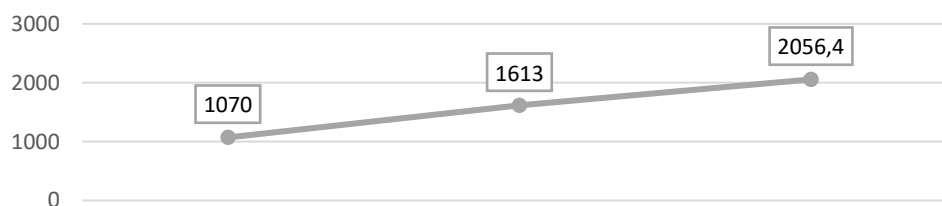
W okresie 2014-2022 dotacja na działalność PŚDS wzrosła o 133%, natomiast kwota na uczestnictwo jednego uczestnika zwiększyła się o 92%. W 2022 roku nie odnotowano osób oczekujących na przyjęcie w PŚDS. Powyższe dane wpisują się w trend wzrostu nakładów na bieżącą działalność ośrodków wsparcia dla osób z niepełnosprawnościami, które są niezbędne dla ich efektywnego działania.

Wykres 10 Wysokość rocznej dotacji dla Powiatowego Środowiskowego Domu Samopomocy.

Źródło: Sprawozdania Dyrektora PCPR z działalności w latach 2014, 2018, 2022.

Wykres 11 Wysokość kwoty na jednego uczestnika Powiatowego Środowiskowego Domu Samopomocy.

²³ Stan na dzień 01.06.2023 r., na podstawie wykazu prowadzonego przez Wojewodę Mazowieckiego, [www: https://www.gov.pl/web/uw-mazowiecki/wykaz-srodowiskowych-domow-samopomocy-na-terenie-województwa-mazowieckiego](https://www.gov.pl/web/uw-mazowiecki/wykaz-srodowiskowych-domow-samopomocy-na-terenie-województwa-mazowieckiego) (dostęp: 06.08.2023 r.).

Źródło: Sprawozdania Dyrektora PCPR z działalności w latach 2014, 2018, 2022.

Podobną formułę wsparcia dziennego, przeznaczoną dla osób starszych zapewniająienne domy pomocy. Celem ich działania jest podtrzymanie aktywności społecznej, w tym utrzymanie dobrej sprawności ruchowej i intelektualnej beneficjentów oraz organizację ich wolnego czasu. W Powiecie Wyszowskim w 2022 roku funkcjonowała jedna tego typu placówka, funkcjonująca w strukturze ośrodka pomocy społecznej: Dom Dziennego Pobytu Senior. Z działalności Domu korzystali nieodpłatnie seniorzy z terenu gminy Wyszków, na podstawie decyzji wydanej przez dyrektora OPS. W zajęciach organizowanych przez placówkę rotacyjnie brało udział 35 osób, w tym 30 osób skierowanych na podstawie decyzji administracyjnej (ograniczenia lokalowe nie pozwalają na zwiększenie liczby uczestników). W roku 2022 na funkcjonowanie Domu Dziennego Pobytu „SENIOR” w Wyszkanie przeznaczono kwotę 226 423 zł.²⁴

Na terenie Powiatu Wyszowskiego, według danych z rejestrów prowadzonych przez Wojewodę Mazowieckiego²⁵ funkcjonuje łącznie 5 domów pomocy społecznej:

- 1) DPS w Brańszczyku dla osób przewlekle somatycznie chorych oraz osób dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie, prowadzony przez Powiat Wyszowski;
- 2) DPS „Fiszor” w Gaju dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie prowadzony na zlecenie Powiatu Wyszowskiego przez Zgromadzenie Sióstr Benedyktynek Samarytanek Krzyża Chrystusowego;
- 3) DPS w Niegowie dla osób dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie oraz dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie prowadzony na zlecenie Powiatu Wyszowskiego przez Zgromadzenie Sióstr Benedyktynek Samarytanek Krzyża Chrystusowego;
- 4) DPS Charytatywne Dzieło Miłości im. ks. Ignacego Kłopotowskiego w Loretto k/Kamieńczyka dla osób w podeszłym wieku oraz osób przewlekle somatycznie chorych prowadzony przez Zgromadzenie Sióstr Matki Bożej Loretańskiej;

²⁴ Na podstawie Sprawozdania z działalności Ośrodka Pomocy Społecznej w Wyszkanie za 2022 r., https://ssl.esesja.pl/zalaczniki/227514/sprawozdanie-z-dzialalnosci-ops-w-wyszkanie-za-rok-2022-oraz-potrzeby-w-zakresie-pomocy-spolecznej_2168266.pdf (dostęp: 11.08.2023 r.).

²⁵ Stan na dzień 30.06.2023 r.(ostatnie dostępne dane); [www: https://www.gov.pl/web/uw-mazowiecki/rejest-domow-pomocy-spolecznej](https://www.gov.pl/web/uw-mazowiecki/rejest-domow-pomocy-spolecznej) (dostęp: 24.07.2023 r.)

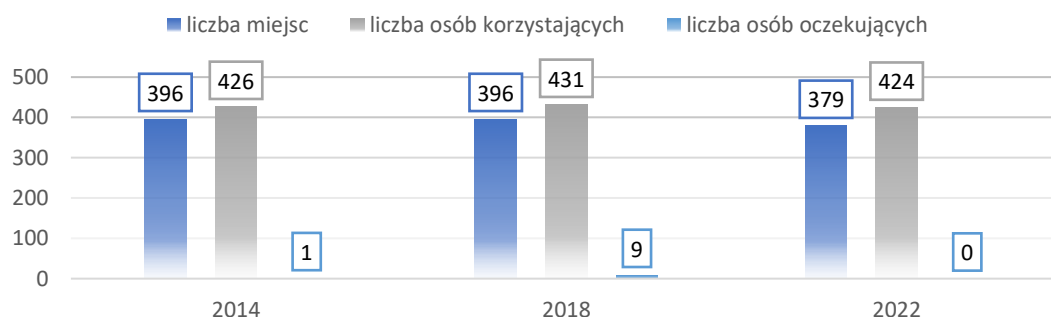
- 5) DPS „ZACISZE” w Wólce Grochowej (gmina Długosiodło) dla osób w podeszłym wieku oraz osób przewlekle somatycznie chorych, prowadzony w formule spółki cywilnej Dom Pomocy Społecznej „ZACISZE” s. c. Jolanta Rostek, Robert Rostek.

Powyższe DPS oferowały łącznie 456 miejsc, w tym DPS prowadzone przez Powiat Wyszkowski oraz na jego zlecenie posiadały w 2022 roku 379 miejsc, z których korzystało 424 osoby (o 4 osoby więcej niż w roku 2021). Kadra DPS prowadzonych na zlecenie Powiatu liczyła w 2022 roku 283 osoby (o 16 osób mniej niż w roku 2021).

W dalszej części opracowania analizy dotyczyć będą DPS prowadzonych na zlecenie Powiatu, ze względu na istotność danych pod kątem oceny istniejącego lokalnego systemu wsparcia na rzecz osób z niepełnosprawnościami.

W analizowanym okresie 2014-2022 liczba miejsc, którymi dysponowały DPS zmniejszyła się o 17. Nie odnotowano dużych zmian w zakresie liczby osób korzystających. W kontekście oczekujących na pobyt w DPS również dane nie wskazują na trend wzrostowy.

Wykres 12 Liczba miejsc w porównaniu z liczbą osób korzystających i oczekujących na wsparcie w DPS.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie oceny zasobów pomocy społecznej.

Z roku na rok wzrasta średni miesięczny koszt utrzymania jednego mieszkańca DPS. Począwszy od 2004 roku odpłatność za pobyt mieszkańca spoczywa na osobie przebywającej w DPS, członkach rodziny oraz gminie, która skierowała swojego mieszkańca do DPS. Średni miesięczny koszt utrzymania jednego mieszkańca w DPS wyniósł w 2022 r. średnio 5 000 zł i był uzależniony od specyfiki DPS (wyższe koszty utrzymania w domach dla niepełnosprawnych intelektualnie prowadzonych na zlecenie Powiatu [średnio 5 300 zł miesięcznie] niż w domu przeznaczonym dla osób somatycznie chorych [średnio 4 400 zł miesięcznie]). Prowadzenie domów, w tym zapewnienie specjalistycznej kadry oraz

współuczestniczenie w odpłatności za pobyt w DPS stanowią jedne z najwyższych kosztów ponoszonych w zakresie prowadzonej polityki społecznej na rzecz osób z niepełnosprawnościami.

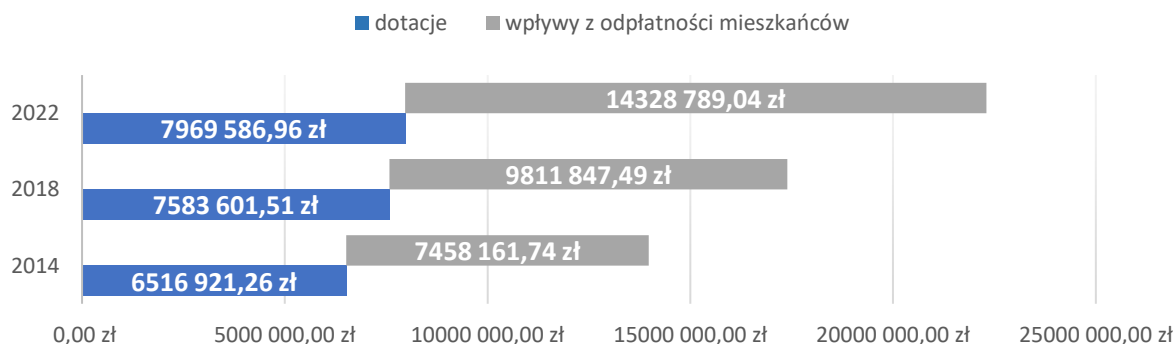
Tabela 13 Średni miesięczny koszt utrzymania mieszkańców w DPS w latach 2014-2022.

Dom Pomocy Społecznej	2014 r.	2018 r.	2022 r.
w Brańszczyku	2 886,91 zł	3 359,03 zł	4 438,75 zł
w Niegowie	3 004,67 zł	3 702,17 zł	5 320,35 zł
„Fiszor” w Gaju	3 110,33 zł	3 764,98 zł	5 258,58 zł

Źródło: Opracowane własne na podstawie sprawozdania Dyrektora Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie z działalności za lata 2014, 2018 oraz 2022.

W ciągu ostatnich ośmiu lat koszty prowadzenia DPS wzrosły o 60% (z 13 975 083 zł w 2014 do 22 298 376 zł w roku 2022). Natomiast wpływy z odpłatności mieszkańców za pobyt w DPS wzrosły o 92% (z 7 458 161,74 zł do 14 328 789,04 zł). W 2022 roku wpływy z odpłatności mieszkańców stanowiły 64% wszystkich środków finansowych, którymi dysponowały DPS i był to najwyższy wynik w analizowanym okresie. Prognozy dotyczące niekorzystnej sytuacji demograficznej, każą przypuszczać, że w kolejnych latach wydatki na prowadzenie DPS będą wciąż rosnąć.

Wykres 13 Źródła finansowania DPS w latach 2014-2022.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie oceny zasobów pomocy społecznej oraz sprawozdania Dyrektora Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie z działalności za lata 2014, 2018 oraz 2022.

Według rejestru prowadzonego przez Wojewodę Mazowieckiego²⁶ w Powiecie Wyszowskim funkcjonowały również 3 placówki całodobowej opieki funkcjonujące w ramach działalności gospodarczej, które łącznie dysponowały 153 miejscami:

- 1) Dom Emeryta im. św. Alojzego Orione w Brańszczyku dla osób niepełnosprawnych, w podeszłym wieku, prowadzony przez Zgromadzenie Zakonne Małe Dzieło Boskiej Opatrzności - Orioniści Prowincja Polska, posiadający 60 miejsc;
- 2) Całodobowy Dom Opieki Husaria Monika Mierzejewska w Jaszczułtach dla osób niepełnosprawnych, przewlekle chorych, w podeszłym wieku prowadzony przez Panią Monikę Mierzejewską – 54 miejsca;
- 3) Dom Opieki Leśna Góra w Kamieńczyku dla osób niepełnosprawnych, przewlekle chorych, w podeszłym wieku prowadzony przez "ZYGMAR bis" Zygmunt Gierej – 39 miejsc.

W województwie mazowieckim łącznie funkcjonuje 149 tego typu placówek.

Począwszy od 2021 roku, w Wyszowie funkcjonuje mieszkanie chronione treningowe przeznaczone dla osób z niepełnosprawnością intelektualną i wykazujących inne przewlekłe zaburzenia czynności psychicznych, zamieszkujących na terenie gminy Wyszów. W okresie od 01.09.2022 r. do 30.11.2022 r. gmina zawarła umowę z Polskim Stowarzyszeniem na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym zlecającą prowadzenie mieszkania, w tym realizację następujących usług:

- rozwoju osobistego tj. samoobsługi, zaspokajania codziennych potrzeb życiowych, efektywnego zarządzania czasem, prowadzenia gospodarstwa domowego,
- treningu społecznego tj. załatwiania spraw urzędowych, utrzymania więzi rodzinnych, uczestniczenia w życiu społeczności lokalnej, poszukiwania pracy.

W mieszkaniu treningowym jednorazowo przy wsparciu asystenta przebywały 4 osoby z niepełnosprawnością intelektualną lub wykazujące inne przewlekłe zaburzenia czynności psychicznych. Trening dla każdej grupy odbywał się w okresie dwóch tygodni, z możliwością przedłużenia. Mieszkanie dla uczestników dostępne było przez 24h/dobę. W mieszkaniu

²⁶ Dane pochodzą z rejestru placówek zapewniających całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku, w tym prowadzonych na podstawie przepisów o działalności gospodarczej, prowadzonego przez Wojewodę Mazowieckiego, [www: https://www.gov.pl/web/uw-mazowiecki/rejestr-placowek-zapewniajacych-calodobowa-opieke-osobom-niepelnosprawnym-przewlekle-chorym-lub-osobom-w-podeszlym-wieku-w-tym-prowadzonych-na-podstawie-przepisow-o-dzialalnosci-gospodarczej](https://www.gov.pl/web/uw-mazowiecki/rejestr-placowek-zapewniajacych-calodobowa-opieke-osobom-niepelnosprawnym-przewlekle-chorym-lub-osobom-w-podeszlym-wieku-w-tym-prowadzonych-na-podstawie-przepisow-o-dzialalnosci-gospodarczej), (dostęp 24.07.2023 r.).

chronionym treningowym zatrudnionych było 8 asystentów. Z wyżej wymienionego wsparcia skorzystały 24 osoby. Ogólny koszt prowadzenia mieszkania chronionego w 2022 r. wyniósł 109 726,00 zł.²⁷

Poza mieszkaniem utworzonym przez gminę Wyszaków, na terenie Powiatu nie funkcjonuje inna tego typu jednostka. W województwie mazowieckim w 2022 roku funkcjonowały 63 mieszkania chronione (w tym blisko połowa mieszkań chronionych – 29, w Płocku). Z analizy mieszkalnictwa chronionego wynika, że główne bariery rozwoju tego typu mieszkalnictwa to brak zasobów lokalowych w gminach, wysokie koszty adaptacji, kłopoty z zapewnieniem adekwatnych usług towarzyszących oraz stosunkowo niewielkie doświadczenie instytucji społecznych z tą formą wsparcia.²⁸

Biorąc pod uwagę funkcjonujące w Powiecie Wyszakowskim typy placówek, można zauważyć, że spora część usług skierowanych jest dla osób chorujących psychicznie lub posiadających niepełnosprawność intelektualną. Łącznie, we wszystkich placówkach dostępnych jest blisko 600 miejsc. Niestety ze względu na brak danych, nie można w pełni oszacować liczby osób oczekujących na wsparcie. Poniższa tabela zawiera zestawienie istniejącej na terenie Powiatu Wyszakowskiego kluczowej infrastruktury dla niepełnosprawnych mieszkańców.

Tabela 14 Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia w Powiecie Wyszakowskim w roku 2022

Lp.	Typ instytucji	Liczba miejsc w placówkach	Liczba osób korzystających	Liczba osób oczekujących
Placówki dzienne				
1.	środowiskowy dom samopomocy			
	• dla osób przewlekle psychicznie chorych	36	42	2
	• dla osób z niepełnosprawnością intelektualną	40	43	0
2.	warsztat terapii zajęciowej	36	35	2
3.	dzienny dom pomocy	30	35	bd.

²⁷ Na podstawie Sprawozdania z działalności Ośrodka Pomocy Społecznej w Wyszakowie za 2022 r.: https://ssl.esesja.pl/zalaczniki/227514/sprawozdanie-z-dzialalnosci-ops-w-wyszakowie-za-rok-2022-oraz-potrzeby-w-zakresie-pomocy-spoecznej_2168266.pdf (dostęp: 11.08.2023 r.).

²⁸ Mieszkalnictwo chronione – analiza potrzeb na Mazowszu, Zespół badawczy: dr hab. prof. UK Mirosław Grewiński dr Joanna Lizut dr Krzysztof Chaczko dr Ewelina Zdebska Paweł Rabiej, Warszawa 2021 https://mcps.com.pl/wp-content/uploads/2022/10/Mieszkalnictwo_chronione-analiza_potrzeb_na_Mazowszu.pdf (dostęp: 11.08.2023 r.), s. 6.

4.	zakład pracy chronionej			brak
5.	zakład aktywności zawodowej			brak
6.	klub integracji społecznej			brak
7.	centrum integracji społecznej			brak
Placówki całodobowe				
1.	mieszkanie chronione	4	24	bd
2.	dom pomocy społecznej	379	424	0
3.	placówka całodobowej opieki	153	bd	bd
RAZEM		678	X	X

Źródło: Opracowanie własne na podstawie oceny zasobów pomocy społecznej za 2022 rok.

3.7. Edukacja.

O 122% w stosunku do roku 2014 wzrosła liczba dzieci objętych w 2022 roku wczesnym wspomaganie rozwoju. W 2022 roku 144 dzieci skorzystało z zajęć. To więcej niż w roku 2018, kiedy w zajęciach uczestniczyło 108 dzieci oraz w roku 2014 – 65 dzieci. W 2022 roku zajęcia realizowane były przez cztery jednostki działające na terenie Wyszkowa: PSOUU Koło w Wyszkowie (w ramach Ośrodka Rehabilitacyjno - Edukacyjno – Wychowawczego), Poradnię Psychologiczno-Pedagogiczną, Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy oraz Przedszkole Integracyjne nr 4. Największa liczba dzieci była objęta zajęciami prowadzonymi w OREW (65) oraz w SOSW (57).

W roku 2022 liczba dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w przedszkolach i szkołach wynosiła 190, z czego 179 uczyło się w szkołach ogólnodostępnych, a 11 realizowało obowiązek szkolny w OREW.

W Powiecie Wyszowskim w roku szkolnym 2022/23 funkcjonowało 5 placówek specjalnych, które wraz ze swoimi oddziałami posiadały łącznie 11 jednostek, w tym:

1. Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Wyszkowie.
2. Zespół Szkół Specjalnych w Brańszczyku.
3. Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy im. Marii Konopnickiej w Wyszkowie wraz z oddziałami:
 - a) Szkoła Przystosowująca Do Pracy w Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym w Wyszkowie,

- b) Szkoła Podstawowa Specjalna w Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym w Wyszkanie,
 - c) Szkoła Filialna Szkoły Podstawowej Specjalnej w SOSW w Wyszkanie z siedzibą w DPS dla dzieci w Gaju,
 - d) Szkoła Filialna Szkoły Podstawowej Specjalnej w SOSW w Wyszkanie z siedzibą w DPS dla dzieci w Niegowie,
4. Ośrodek Rehabilitacyjno-Edukacyjno-Wychowawczy w Wyszkanie.
 5. Specjalny Ośrodek Wychowawczy Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi w Brańszczyku, wraz z oddziałami:
 - a) Publiczna Szkoła Specjalna Przystosowująca Do Pracy w Zespole Szkół Specjalnych w Brańszczyku,
 - b) Szkoła Podstawowa Specjalna w Zespole Szkół Specjalnych w Brańszczyku.

Biorąc pod uwagę liczbę uczniów z niepełnosprawnościami uczących się w szkołach Powiatu Wyszkańskiego w roku szkolnym 2022/2023, najliczniejszą grupę stanowili uczniowie z:

- niepełnosprawnościami sprzężonymi (97 osób),
- niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim (68 osób),
- autyzmem, w tym z zespołem Aspergera (49 osób),
- niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym (47 osób),
- niepełnosprawnością intelektualną w stopniu głębokim (30 osób).

3.8. Kultura, rekreacja.

W 2022 roku funkcjonowało w Powiecie Wyszkańskim 18 bibliotek publicznych (o 2 mniej niż w 2014 roku). Połowa z nich (9 obiektów) była dostosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnościami w zakresie udogodnień związanych z wejściem do budynku, a 6 obiektów posiadało także udogodnienia wewnątrz budynku. Porównując te dane z rokiem 2014 można zauważyć, że od tego okresu tylko jeden obiekt został dostosowany do potrzeb osób z niepełnosprawnościami.

W zakresie działalności ośrodków kultury w Powiecie Wyszkańskim, dane GUS wskazują, że w 2022 roku funkcjonowało 5 instytucji (o 1 mniej niż w roku 2014), a 3 z nich posiadało odpowiednie dostosowanie swojego obiektu. Z kolei w zakresie działalności kina,

w omawianym okresie nic się nie zmieniło – tj. na terenie Powiatu funkcjonuje jedno kino dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnościami w pełnym zakresie.

Biorąc pod uwagę udział w wydarzeniach oferowanych przez wyżej wskazane typy jednostek, można zauważyć, że z oferty korzysta coraz mniej osób (dotyczy bibliotek) lub liczba uczestników nie „wróciła” do czasu sprzed pandemii i wciąż utrzymuje się na średnim poziomie (ośrodki kultury). Jedynie oferta kina uzyskuje większą ilość widzów, niż przed pandemią.

Warto zwrócić uwagę na działania w zakresie kultury, ale też sportu i integracji podejmowane we współpracy z organizacjami pozarządowymi. W samym 2022 roku zrealizowano 240 różnych wydarzeń, od pikników integracyjnych, pokazów filmowych, po imprezy i spotkania świąteczne.

3.9. Wnioski z ankiety przeprowadzonej wśród osób z niepełnosprawnościami.

Pod koniec 2021 roku, na potrzeby przeprowadzenia ewaluacji okresowej Programu Działań na rzecz Osób Niepełnosprawnych w Powiecie Wyszowskim na lata 2016 – 2025²⁹ przeprowadzono ankietę wśród odbiorców programu „Aktywny samorząd”. Podstawowym celem badania odbiorców Programu była ocena czy oferowane wsparcie przyczynia się do zmniejszenia problemów związanych z niepełnosprawnością w Powiecie Wyszowskim oraz ocena ich wpływu na odbiorców. W bazie uczestników Programu znajdowało się 62 adresów e-mail, na które została wysłana prośba o uzupełnienie kwestionariusza ankiety internetowej. W badaniu udział wzięło 22 odbiorców Programu „Aktywny Samorząd”.

Główne wnioski wynikające z przeprowadzonego badania, obejmujące sytuację osób z niepełnosprawnościami zostały przedstawione w poniższej części diagnozy i stanowią istotny zasób informacji w zakresie projektowania kolejnych działań w ramach programu.

Blisko połowa respondentów oceniła, że sytuacja OzN na przestrzeni 6 lat w Powiecie Wyszowskim poprawiła się, tyle samo zaznaczyło, że pozostała bez zmian. Tylko 2 osoby zauważyły pogorszenie sytuacji OzN w ostatnich 6 latach.

Wśród obszarów, w których nastąpiła poprawa sytuacji, OzN wymieniły następujące:

²⁹ Uchwała Nr 200/637/2022 Zarządu Powiatu Wyszowskiego z dnia 15 lutego 2022r. w sprawie przyjęcia „Ewaluacji okresowej Programu Działań na rzecz Osób Niepełnosprawnych w Powiecie Wyszowskim na lata 2016 – 2025”, www: <http://www.bip.powiat-wyszowski.pl/pliki/2022/zarzad/luty/15022022/200.637.2022.pdf> (dostęp: 11.08.2023 r.).

- obszar kultury,
- obszar kształcenia,
- dostęp do sprzętu multimedialnego i szkoleń zawodowych,
- dostęp do miejsc parkingowych, podjazdów,
- komunikacja,
- dofinansowanie do sprzętu elektronicznego.

Brak poprawy sytuacji OzN, jak zauważono w badaniu, nie jest charakterystyczny dla Powiatu Wyszowskiego, a dotyczy całego kraju. Wśród najważniejszych argumentów wskazujących, że sytuacja OzN nie zmieniła się na lepsze, respondenci wskazywali na:

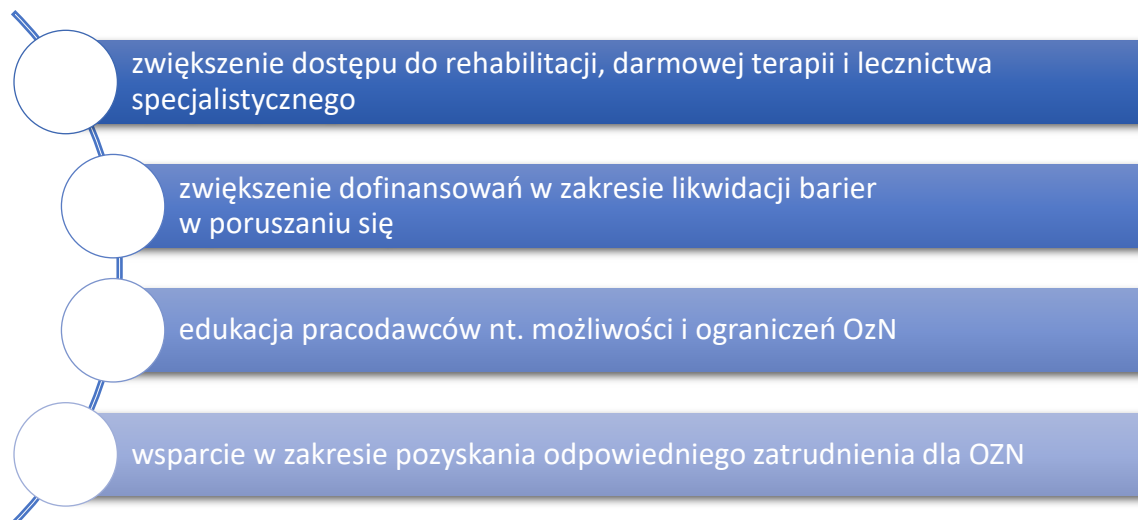
- brak ofert pracy dla osób z orzeczeniem,
- brak rehabilitacji,
- dezinformację,
- biurokrację.

Niestety w ankiecie nie podano szczegółów na temat tego, co oznacza dezinformacja czy biurokracja). Należy też pamiętać, że były to pojedyncze wskazania. Pojawiły się też wypowiedzi świadczące o tym, że procent dofinansowania do zakupu sprzętu rehabilitacyjnego, przedmiotów ortopedycznych i środków pomocniczych jest „kroplą w morzu” faktycznych kosztów, które osoby z niepełnosprawnością ruchową muszą ponieść. Wskazano również na niepewność statusu (potwierdzenia) bycia osobą z niepełnosprawnością, cyt.: *„Wielu lekarzy zabiera orzeczenia”*.

Respondentów poproszono o zgłoszenie dodatkowych uwag dotyczących działań, które mogą poprawić sytuację życiową osób z niepełnosprawnością w Powiecie Wyszowskim. Były to bardzo różnorodne postulaty, najczęściej pojawiały się jednak potrzeby związane z większym dostępem do rehabilitacji, darmowej terapii i lecnictwem specjalistycznym. Drugim rodzajem potrzeb były potrzeby finansowe związane ze zwiększeniem kwot dofinansowań do sprzętu ortopedycznego, protez, wózków elektrycznych czy notatników brajlowskich dla osób niewidzących. Trzeci wątek dotyczył wciąż istniejącej potrzeby prowadzenia edukacji społecznej pracodawców i współpracowników OzN, którzy oczekują takiej samej wydajności i dyspozycyjności od OzN. Czwarta grupa postulatów dotyczyła działań związanych z rynkiem pracy: poszukiwaniem ofert dla OzN, pośrednictwem pracy,

ale i szkoleniami oraz wsparciem doradczym dla OzN pomocnym w znalezieniu odpowiedniego (dopasowanego do możliwości i ograniczeń) stanowiska pracy.

Rysunek 1 Kluczowe potrzeby odbiorców Programu Aktywny Samorząd.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiety przeprowadzonej wśród odbiorców Programu „Aktywny Samorząd” w listopadzie 2021 roku.

Co istotne, połowa respondentów w okresie 2016-2021 nie skorzystała ze wsparcia żadnej innej organizacji poza PCPR. Pozostałe osoby zaznaczyły dodatkowo po jednej lub po dwie inne organizacje. W pierwszej kolejności były to organizacje pozarządowe działające na rzecz OzN oraz ośrodki pomocy społecznej.

W nawiązaniu do powyższego istotne jest podejmowanie działań informacyjnych w zakresie możliwości korzystania z oferty wsparcia, która jest dostępna za pośrednictwem działających na terenie Powiatu Wyszowskiego organizacji pozarządowych. Zainicjowanie i skoordynowanie powyższych działań powinno zostać włączone do aktywności Powiatowej Społecznej Rady ds. Osób Niepełnosprawnych, do zadań której należy: inspirowanie przedsięwzięć zmierzających do integracji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych oraz realizacji ich praw, opiniowanie projektów powiatowych programów działań na rzecz tych osób i ocena ich realizacji, opiniowanie projektów uchwał i programów przyjmowanych przez Radę Powiatu pod kątem ich skutków dla osób niepełnosprawnych.³⁰

³⁰ <https://www.pcpr-wyszkow.pl/powiatowa-spoleczna-rada-ds-osob-niepelnosprawnych> (11.08.2023 r.).

4. Najważniejsze wnioski i rekomendacje w oparciu o wyniki diagnozy.

W oparciu o wyniki diagnozy nasuwają się następujące wnioski oraz rekomendacje w przypadku sytuacji i potrzeb osób z niepełnosprawnościami:

- ▶ systematycznie rosnąca grupa osób w wieku poprodukcyjnym, prognozowany stały wzrost współczynnika wsparcia międzypokoleniowego (liczby osób w wieku 85 i więcej lat na 100 osób w wieku 54 – 60 lat), czy wzrost liczby osób z niepełnosprawnościami wskazują na potrzebę dalszego zwiększania dostępu mieszkańców do usług opiekuńczych,
- ▶ coraz częściej samorządy podejmują się realizacji projektów i programów, których celem jest wsparcie osób niesamodzielnych i ich rodzin usługami opiekuńczymi lub asystenckimi (np. programy rządowe: „Opieka wytchnieniowa” i „Asystent Osobisty Osoby Niepełnosprawnej”). Biorąc pod uwagę rosnącą liczbę osób z niepełnosprawnościami można zaobserwować, że potencjalna grupa osób potrzebujących jest znacznie szersza, niż objęta ww. działaniami,
- ▶ w związku z dużym wzrostem nakładów w zakresie zapewnienia opieki, zarówno w formie usług opiekuńczych, jak i instytucjonalnych form opieki, mając na uwadze rosnącą grupę osób potrzebujących, należy poszukiwać rozwiązań, które w sposób efektywny uzupełnią działania pomocy społecznej i rozszerzą krąg odbiorców - formułą, która może przyczynić się do realizacji powyższego jest dzienny dom pomocy lub inna placówka funkcjonująca poza sektorem publicznym spełniająca te same funkcje,
- ▶ ważnym problemem jest zbyt mała liczba osób chętnych do świadczenia usług opiekuńczych, według danych Barometru Zawodów – w Powiecie Wyszowskim brakuje osób do pracy w zawodach opiekuńczych. Prognozuje się też pogłębienie deficytu pracowników w branży opiekuńczej,
- ▶ należy poszukiwać rozwiązań zapewniających bardziej powszechne wsparcie rodzin

opiekujących się niepełnosprawnym członkiem rodziny, w szczególności nakierowanych na zapewnienie większego dostępu do usług odciążeniowych,

- ▶ istotne jest kontynuowanie współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami ekonomii społecznej, działającymi na rzecz osób niepełnosprawnych, dzięki którym możliwe jest funkcjonowanie różnych jednostek pomocowych na rzecz OzN (WTZ, ŚDS), a także poszukiwanie dalszych rozwiązań umożliwiających aktywizację zawodową OzN, np. w przedsiębiorstwach społecznych,
- ▶ należy wspierać działania mające na celu aktywizację zawodową osób z niepełnosprawnością, podejmując działania w dwóch sferach: edukacyjnej – propagowania dobrych postaw wśród osób z niepełnosprawnością oraz ich rodzin, a także poprzez współpracę z pracodawcami oraz działania świadomościowe związane z potrzebami pracowników z niepełnosprawnościami,
- ▶ warto kontynuować programy edukacji zdrowotnej oraz programy profilaktyczne, dzięki którym pacjenci zwiększają swoją świadomość zdrowotną oraz mają możliwość zdiagnozowania stanu zdrowia, z uwzględnieniem negatywnych skutków pandemii COVID-19, jakimi jest większa liczba zaburzeń psychicznych, w tym zaburzeń depresyjnych,
- ▶ w nawiązaniu do wzrostu liczby dzieci objętych wczesnym wspomaganie rozwoju należy kontynuować szkolenia nauczycieli w obszarze pracy z dzieckiem z niepełnosprawnością przekładające się na poprawę funkcjonowania i rozwoju, a także zapobiegania deficytom u dzieci.

5. Główne założenia Programu.

5.1. Misja oraz priorytety Programu.

Cel główny Programu jest nawiązaniem do wizji zawartej w Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Wyszowskim na lata 2016-2025, która została sformułowana następująco:

Powiat Wyszowski miejscem bezpiecznym i pomocnym dla mieszkańców, oferującym szeroki wachlarz usług kulturalnych, socjalnych i zdrowotnych.

Osoby z niepełnosprawnościami są ważną częścią społeczności Powiatu Wyszowskiego. Ze względu na różne ograniczenia, które wpływają negatywnie na ich codzienne życie, potrzebują większego dostępu do różnego rodzaju usług, by móc w pełni uczestniczyć w życiu społecznym i zawodowym. W związku z powyższym misja Programu została sformułowana następująco:

Powiat Wyszowski miejscem zapewniającym osobom z niepełnosprawnościami oraz ich rodzinom warunki do pełnego uczestnictwa w życiu społecznym i zawodowym, równy dostęp do informacji, edukacji, rynku pracy, ochrony zdrowia i infrastruktury publicznej, a także popieranie poszanowania ich przyrodzonej godności i autonomii.

Cele szczegółowe zostały natomiast oparte o sześć kluczowych dziedzin, wynikających z analiz dokonanych na etapie diagnozy Programu:

1. Wiedza, działania świadomościowe w zakresie praw i potrzeb OzN.
2. Edukacja.
3. Rynek pracy i aktywizacja zawodowa.
4. Zdrowie, rehabilitacja społeczna.
5. Usługi społeczne.
6. Infrastruktura publiczna.

Na poniższym schemacie ujęto misję i sześć priorytetów Programu.

MISJA: Powiat Wyszkowski miejscem zapewniającym osobom z niepełnosprawnościami oraz ich rodzinom warunki do pełnego uczestnictwa w życiu społecznym i zawodowym, równy dostęp do informacji, edukacji, rynku pracy, ochrony zdrowia i infrastruktury publicznej, a także popieranie poszanowania ich przyrodzonej godności i autonomii.

WIEDZA

Priorytet I. Wykorzystywanie wiedzy na rzecz poprawy jakości życia OzN i ich rodzin.

EDUKACJA

Priorytet II. Wyrównywanie szans w zakresie dostępu do edukacji.

RYNEK PRACY

Priorytet III. Tworzenie dla OzN warunków do uczestniczenia w rynku pracy.

ZDROWIE, REHABILITACJA

Priorytet IV. Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu OzN, poprzez zwiększanie dostępu do usług medycznych oraz rehabilitacji społecznej.

USŁUGI SPOŁECZNE

Priorytet V. Organizowanie środowiskowego wsparcia i pomocy społecznej osobom z niepełnosprawnościami i ich rodzinom.

INFRASTRUKTURA

Priorytet VI. Zwiększenie dostępności przestrzeni publicznej.

Rysunek 2 Misja oraz priorytety Programu.

Źródło: Opracowanie własne.

5.2. Cele oraz działania.

Obszar związany z wykorzystywaniem wiedzy na rzecz poprawy jakości życia OzN i ich rodzin.

Priorytet I. Wykorzystywanie wiedzy na rzecz poprawy jakości życia OzN i ich rodzin.

Cel 1. Zwiększenie świadomości społeczeństwa w zakresie potrzeb, praw oraz potencjału OzN.

Cel 2. Tworzenie systemu informacyjnego o prawach i uprawnieniach OzN oraz ich rodzin.

Rysunek 3 Cele ujęte w ramach priorytetu I Programu.

Źródło: Opracowanie własne.

Cel 1. Zwiększenie świadomości społeczeństwa w zakresie potrzeb, praw oraz potencjału osób z niepełnosprawnościami.

Cel będzie realizowany poprzez:

1. Organizowanie konferencji, seminariów, happeningów itp. mających na celu podnoszenie społecznej świadomości dotyczącej problematyki niepełnosprawności.
2. Prowadzenie działań edukacyjnych w szkołach, w zakresie kształtowania świadomości i właściwych postaw wobec OzN.
3. Promowanie i prezentacja twórczości artystycznej i kulturalnej OzN.
4. Tworzenie warunków umożliwiających zwiększenie uczestnictwa OzN w różnych formach aktywności sportowej.
5. Organizowanie imprez kulturalnych, sportowych, turystycznych, w tym integracyjnych.
6. Wspieranie aktywności i samoorganizacji środowisk działających na rzecz OzN.

Cel 2. Tworzenie systemu informacyjnego o prawach i uprawnieniach osób niepełnosprawnych oraz ich rodzin.

Cel będzie realizowany poprzez:

1. Świadczenie wsparcia informacyjno-konsultacyjnego w zakresie uprawnień OzN i ich rodzin.
2. Wspieranie dostępu OzN do nowych technologii i systemów informacyjno-

komunikacyjnych, w tym internetu.

Obszar związany z wyrównywaniem szans w zakresie dostępu do edukacji.

Priorytet II. Wyrównywanie szans w zakresie dostępu do edukacji.

Cel 1. Zapewnianie dostępu do wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka oraz wszystkich form i szczebli edukacji dostosowanych do potrzeb OzN.

Cel 2. Wspieranie edukacji ustawicznej OzN.

Rysunek 4 Cele ujęte w ramach priorytetu II Programu.

Źródło: Opracowanie własne.

Cel 1. Zapewnianie dostępu do wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka oraz wszystkich form i szczebli edukacji dostosowanych do potrzeb OzN.

Cel będzie realizowany poprzez:

1. Prowadzenie działań w zakresie wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka i pomocy jego rodzinie w postaci konsultacji.
2. Prowadzenie doradztwa metodycznego oraz szkoleń dla dyrektorów, nauczycieli, specjalistów z przedszkoli i szkół (ogólnodostępnych, integracyjnych i specjalnych) oraz innych placówek oświatowych pracujących z uczniami z niepełnosprawnościami.
3. Zapewnienie doradztwa dla rodziców i uczniów z niepełnosprawnościami w zakresie wyboru typu szkoły dalszego kształcenia, ukierunkowania zawodowego.
4. Zapewnienie dzieciom o specjalnych potrzebach edukacyjnych, w tym z niepełnosprawnościami, miejsc w placówkach oświatowych na terenie Powiatu Wyszowskiego.
5. Pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym.

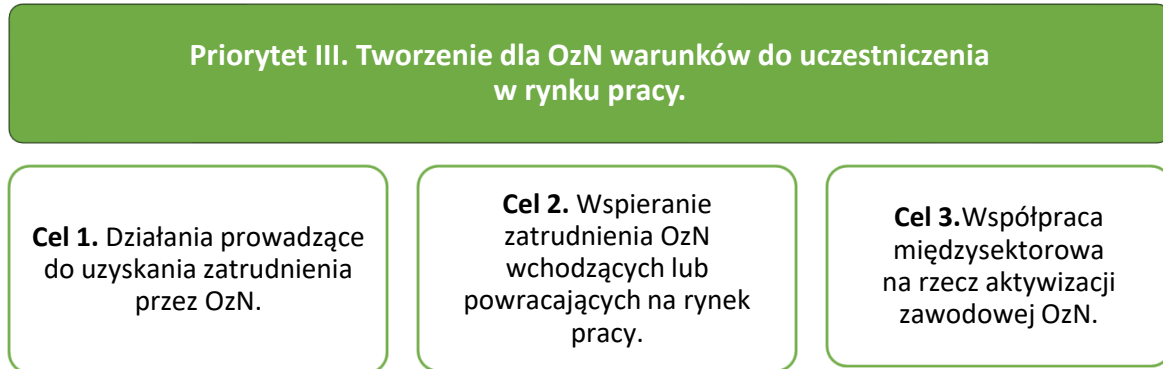
Cel 2. Wspieranie edukacji ustawicznej OzN.

Cel będzie realizowany poprzez:

1. Prowadzenie kształcenia ustawicznego dla różnych grup OzN.
2. Organizowanie uczenia się przez całe życie – szkolenia z zakresu kompetencji

społecznych oraz umiejętności zawodowych, uwzględniające różnorodne potrzeby i możliwości OzN.

Obszar związany z tworzeniem dla OzN warunków do uczestniczenia w rynku pracy.

Rysunek 5 Cele ujęte w ramach priorytetu III Programu.

Źródło: Opracowanie własne.

Cel 1. Działania prowadzące do uzyskania zatrudnienia przez OzN.

Cel będzie realizowany poprzez:

1. Pozyskiwanie oraz analizę danych od pracodawców, dotyczących obsady stanowisk pracy i możliwości zatrudniania na nich OzN.
2. Prowadzenie poradnictwa zawodowego.
3. Prowadzenie pośrednictwa pracy dostosowanego do potrzeb OzN.
4. Tworzenie podmiotów ekonomii społecznej ukierunkowanych na aktywizację społeczno-zawodową OzN w szczególności: CIS, KIS, ZAZ, spółdzielni socjalnych, w tym spółdzielni socjalnych osób prawnych oraz innych form prawnych, zaliczonych do sektora ekonomii społecznej.

Cel 2 Wspieranie zatrudnienia OzN wchodzących lub powracających na rynek pracy.

Cel będzie realizowany poprzez:

1. Wspieranie pracodawców działających na rzecz zatrudniania OzN poprzez formy pomocy przewidziane w ustawie, m.in. (refundacja kosztów wyposażenia stanowiska pracy, prace interwencyjne, roboty publiczne, staże, prace społecznie użyteczne).
2. Udzielanie wsparcia finansowego OzN na rozpoczęcie działalności gospodarczej.
3. Pomoc w utrzymaniu aktywności zawodowej poprzez zapewnienie opieki dla osoby zależnej.

4. Wspieranie zatrudnienia wspomaganego, zatrudnienia chronionego.

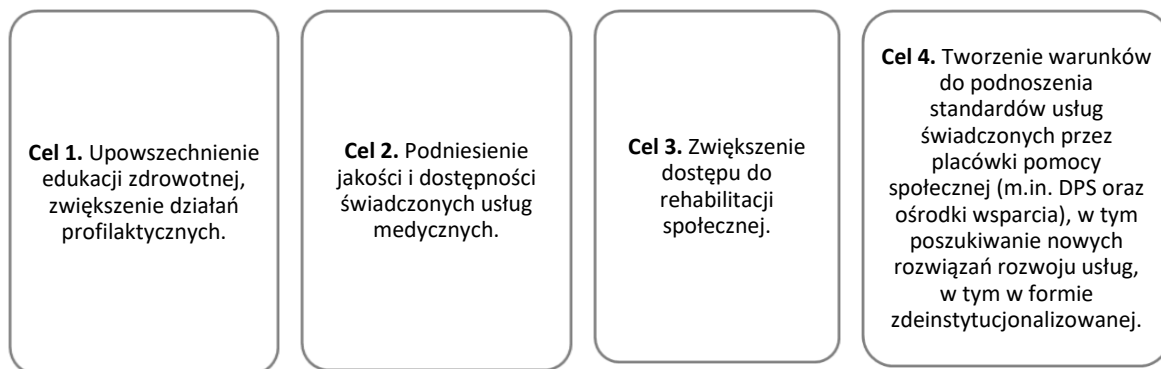
Cel 3. Współpraca międzysektorowa na rzecz aktywizacji zawodowej OzN.

Cel będzie realizowany poprzez:

1. Wsparcie informacyjne nt. możliwości aktywizacji zawodowej OzN realizowane przez podmioty sektora publicznego, prywatnego oraz pozarządowego.
2. Rozwój partnerstwa międzysektorowego mającego na celu aktywizację zawodową OzN.

Obszar mający na celu szeroko rozumiane przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu OzN (poprzez zwiększanie dostępu do usług medycznych oraz rehabilitacji społecznej).

Priorytet IV. Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu OzN, poprzez zwiększanie dostępu do usług medycznych oraz rehabilitacji społecznej.

Rysunek 6 Cele ujęte w ramach priorytetu IV Programu.

Źródło: Opracowanie własne.

Cel 1. Upowszechnienie edukacji zdrowotnej, zwiększenie działań profilaktycznych.

Cel będzie realizowany poprzez:

1. Prowadzenie edukacji prozdrowotnej, począwszy od edukacji przyszłych małżeństw, rodziców, przedszkolaków, dzieci i młodzieży.
2. Prowadzenie badań przesiewowych, umożliwiających rozpoznanie i leczenie wielu chorób w okresie życia płodowego oraz wśród noworodków.
3. Prowadzenie specjalistycznych i kompleksowych bilansów zdrowotnych dzieci.
4. Prowadzenie programów profilaktycznych dla mieszkańców pozwalających na wykrycie we wczesnym stadium zaburzeń rozwojowych i wielu chorób (onkologicznych, wzroku, słuchu, narządu ruchu, neurologicznych itp.).

5. Poprawę dostępu do ambulatoryjnej i specjalistycznej opieki medycznej.

Cel 2. Podniesienie jakości i dostępności świadczonych usług medycznych.

Cel będzie realizowany poprzez:

1. Poprawę bazy infrastrukturalnej oraz wyposażenia obiektów służących rehabilitacji leczniczej.
2. Dostosowanie publicznej i niepublicznej infrastruktury ochrony zdrowia do obowiązujących standardów w celu zapewnienia kompleksowej opieki medycznej dla mieszkańców Powiatu Wyszowskiego.

Cel 3. Zwiększenie dostępu do rehabilitacji społecznej.

Cel będzie realizowany poprzez:

1. Zapewnienie OzN i ich opiekunom dofinansowania udziału w turnusach rehabilitacyjnych.
2. Zapewnienie OzN dofinansowania zakupu sprzętu rehabilitacyjnego, przedmiotów ortopedycznych i środków pomocniczych.
3. Likwidację barier architektonicznych, w komunikowaniu się i technicznych w związku z indywidualnymi potrzebami OzN.
4. Likwidację barier transportowych z uwzględnieniem indywidualnych potrzeb OzN.
5. Likwidację barier w poruszaniu się z uwzględnieniem indywidualnych potrzeb OzN.
6. Zwiększanie dostępu do rehabilitacji społecznej i zawodowej OzN w ramach WTZ.

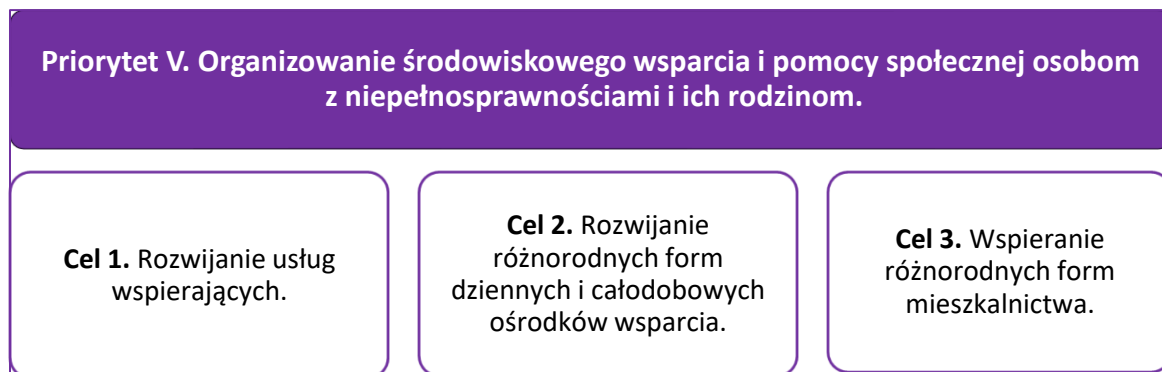
Cel 4. Tworzenie warunków do podnoszenia standardów usług świadczonych przez placówki pomocy społecznej (m.in. DPS oraz ośrodki wsparcia), w tym poszukiwanie nowych rozwiązań rozwoju usług, w tym w formie zdeinstytucjonalizowanej.

Cel będzie realizowany poprzez:

1. Wspieranie działań na rzecz utrzymania obowiązujących standardów usług świadczonych przez domy pomocy społecznej.
2. Tworzenie warunków do powstania centrów opiekuńczo-mieszkalnych.
3. Tworzenie warunków do powstawania ośrodków/placówek skierowanych do osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu.

4. Poszukiwanie możliwości rozszerzenia oferty placówek całodobowych (DPS) o prowadzenie usług świadczonych w społeczności lokalnej (w formie zdeinstytucjonalizowanej).

Obszar związany z zapewnieniem istotnych z punktu widzenia OzN usług społecznych.

Rysunek 7 Cele ujęte w ramach priorytetu V Programu.

Źródło: Opracowanie własne.

Cel 1. Rozwijanie usług wspierających.

Cel będzie realizowany poprzez:

1. Rozwój usług opiekuńczych oraz specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi w każdej gminie powiatu wyszkowskiego.
2. Rozwój usług asystencji osobistej dla OzN.
3. Rozwój usług opieki wytchnieniowej.

Cel 2. Rozwijanie różnorodnych form dziennych i całodobowych ośrodków wsparcia.

Cel będzie realizowany poprzez:

1. Zapewnienie OzN usług w dziennych ośrodkach wsparcia:
 - środowiskowych domach samopomocy,
 - klubach samopomocy dla OzN,
 - domach dziennego pobytu,
 - klubach seniora.
2. Organizowanie i prowadzenie miejsc okresowego całodobowego pobytu w ośrodkach wsparcia i w domach pomocy społecznej.
3. Zapewnienie odpowiedniej infrastruktury i wyposażenia zgodnie z wymaganymi standardami prowadzenia dziennych i całodobowych placówek wsparcia.

Cel 3. Wspieranie różnorodnych form mieszkalnictwa.

Cel będzie realizowany poprzez:

1. Tworzenie i zapewnienie funkcjonowania mieszkań wspomaganych, w tym treningowych.

Obszar związany z dostosowywaniem przestrzeni publicznej do potrzeb OzN.

Priorytet VI. Zwiększenie dostępności przestrzeni publicznej.

Cel 1. Uniwersalne planowanie infrastruktury Powiatu.

Cel 2. Dostosowanie usług transportowych do potrzeb OzN.

Rysunek 8 Cele ujęte w ramach priorytetu VI Programu.

Źródło: Opracowanie własne.

Cel 1. Uniwersalne planowanie infrastruktury Powiatu.

Cel będzie realizowany poprzez:

2. Likwidację barier w obiektach użyteczności publicznej w zakresie umożliwienia OzN poruszania się i komunikowania.

Cel 2. Dostosowanie usług transportowych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami.

Cel będzie realizowany poprzez:

1. Likwidację barier transportowych w instytucjach publicznych oraz innych placówkach działających na rzecz OzN.
2. Świadczenie specjalistycznych usług przewozowych dla OzN.

3. Koordynacja, monitoring i ewaluacja oraz źródła finansowania.

Realizowany w latach 2016-2025 Program Działań na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami w Powiecie Wyszowskim podlega systematycznemu monitoringowi, jak również został poddany ewaluacji okresowej (mid-term), na podstawie której dokonano **aktualizacji dokumentu**. Przed podjęciem prac nad kolejnymi założeniami programu, rekomenduje się poddanie go ewaluacji końcowej (ex-post).

Koordynacja

Koordynatorem realizacji Programu Działań na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami w Powiecie Wyszowskim na lata 2016 – 2025 jest Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Wyszowie. Zadaniem Koordynatora Programu jest przeprowadzanie bieżącej oceny przebiegu realizacji Programu. Jest on odpowiedzialny za gromadzenie i analizowanie sprawozdań z monitoringu oraz podejmowanie stosownych decyzji w zakresie zarządzania Programem, w szczególności dotyczących wprowadzania zmian w oparciu o wnioski płynące z analizy materiału zebranego w ramach monitoringu.

Monitoring

Monitoring Programu stanowi przegląd podejmowanych przez realizatorów działań, jak również służy ocenie procesu wdrażania, zidentyfikowaniu trudności, ustaleniu spornych obszarów, zarekomendowania działań naprawczych (korekt). Monitorowanie działań będzie zadaniem podmiotów odpowiedzialnych za realizację konkretnego działania, wskazanych w harmonogramie działań. Podmioty zobowiązane do monitorowania działań mają gromadzić określone dane co rok i przekazywać zebrane informacje do Koordynatora Programu. Raport w postaci formularzy, obejmujących działania zaplanowane w programie, wartości osiągniętych wskaźników oraz poniesione koszty na realizację działań w danym roku, będzie podstawowym narzędziem monitorowania realizacji działań w Programie.

Ewaluacja

Ze względu na długi horyzont czasowy Programu, badania ewaluacyjne powinny zostać przeprowadzone w dwóch punktach czasowych i mieć formułę:

- ewaluacji on-going (ewaluacji okresowej - w połowie realizacji Programu) – ewaluacja została zrealizowana i przyjęta Uchwałą Nr 200/637/2022 Zarządu Powiatu Wyszowskiego z dnia 15 lutego 2022 r.,
- ewaluacji ex-post - w 2025 r. na koniec realizacji.

Ewaluacja ex-post będzie ważnym uzupełnieniem informacji płynących z monitoringu, którego celem będzie określenie użyteczności dotychczasowych działań oraz identyfikacja elementów wsparcia, które należy poprawić by podnieść skuteczność działań na rzecz osób z niepełnosprawnościami. Ewaluacja na zakończenie wdrażania Programu powinna zostać przeprowadzona w oparciu o cztery kryteria:

- skuteczności – czy zostały osiągnięte cele Programu, w jakim stopniu (podsumowanie sukcesów oraz niepowodzeń podjętych działań). Ocenie podlega stopień osiągnięcia faktycznych efektów do wielkości wskaźników,
- efektywności – czy i które zaobserwowane efekty Programu mogły zostać osiągnięte za pomocą mniejszych kosztów i dlaczego tak się nie stało,
- użyteczności – na ile osiągnięte dzięki realizacji efekty odpowiadają rzeczywistym potrzebom/wyzwaniom w sferze społecznej oraz oczekiwaniom adresatów Programu,
- trwałości – ewaluacja ex-post pozwala ocenić, czy efekty będą utrzymywać się po zakończeniu realizacji programu, jak długo będą widoczne skutki podjętych działań, kogo będą dotyczyć i jaka będzie ich użyteczność po upływie określonego czasu.

Podmioty zaangażowane w ewaluację to osoby i grupy, których bezpośrednio lub pośrednio dotyczy Program:

- osoby podejmujące decyzje – dla tych osób ewaluacja jest źródłem informacji na temat Programu, m.in. jego wdrażania i efektów,
- osoby zarządzające Programem, w tym jego Koordynator, do których zadań należy zarządzanie różnymi aspektami programu, działaniami. Wyniki ewaluacji dostarczają informacji na temat efektów ich pracy, występujących trudnościach, ale także o tym,

co pozytywnie wpływa na realizację Programu,

- osoby wdrażające Program – to pracownicy jednostek organizacyjnych oraz organizacji pozarządowych realizujących działania wynikające z Programu,
- odbiorcy Programu – osoby z niepełnosprawnościami, ich rodziny i otoczenie mogą zapoznać się z tym, co zostało zrobione w ramach realizacji Programu.

Wyniki ewaluacji, ich streszczenie powinny być udostępniane opinii publicznej i odbiorcom działań Programu.

Monitoring i ewaluacja Programu są ze sobą ściśle powiązane – dane uzyskane w trakcie monitoringu będą wykorzystane do analiz prowadzonych w ramach ewaluacji. Poza tym ewaluacja będzie opierała się na dodatkowych źródłach informacji i różnorodnych metodach pozyskiwania informacji, np. ankiety lub wywiady z osobami odpowiedzialnymi za realizację Programu i osobami z niepełnosprawnościami, do których są kierowane działania Programu, analiza dokumentów, wywiady grupowe z ekspertami, itd.

Źródła finansowania Programu Działań na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami w Powiecie Wyszowskim na lata 2016 – 2025

Zaplanowane w ramach Programu działania będą finansowe z następujących źródeł:

- budżetu Powiatu Wyszowskiego,
- budżetów poszczególnych Gmin,
- Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych,
- Funduszu Pracy,
- środków europejskich dostępnych w ramach perspektyw finansowych na lata 2014-2020 oraz 2021-2027,
- środków w ramach Krajowego Planu Odbudowy,
- programów finansowanych z budżetu państwa, np. programów resortowych i rządowych przekazywanych za pośrednictwem właściwych instytucji np. ministerstw lub wojewody,
- innych funduszy, w tym mechanizmu finansowego EOG i norweskiego mechanizmu finansowego.

Katalog źródeł finansowania Programu może ulec rozszerzeniu w zależności od instrumentów wsparcia dostępnych w danym roku budżetowym.

4. Oczekiwane rezultaty planowanej interwencji – wdrażanie założeń Programu Działań na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami w Powiecie Wyszowskim na lata 2016 – 2025.

Poniższa tabela, zawierająca harmonogram działań zaplanowanych do realizacji w ramach Programu, będzie stanowić podstawę gromadzenia danych w monitoringu i ewaluacji Programu.

HARMONOGRAM DZIAŁAŃ PROGRAMU WRAZ ZE WSKAŹNIKAMI REALIZACJI

PRIORYTET I. WYKORZYSTYWANIE WIEDZY NA RZECZ POPRAWY JAKOŚCI ŻYCIA OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI I ICH RODZIN.							
Cel 1. Zwiększenie świadomości społeczeństwa w zakresie potrzeb, praw oraz potencjału OzN.							
DZIAŁANIA na rzecz realizacji Celu 1.							
Nazwa działania	Nazwa wskaźnika	Rok bazowy 2014	Rok ewaluacji 2020	Rok ewaluacji 2025	Termin	Źródła finansowania	Realizator
1. Organizowanie konferencji, seminariów, happeningów itp. mających na celu podnoszenie społecznej świadomości dotyczącej problematyki niepełnosprawności.	1. Liczba zorganizowanych spotkań informacyjnych nt. problematyki niepełnosprawności.	1	13		Praca ciągła	Samorząd Powiatowy, Samorządy Gminne, Samorząd Wojewódzki, NGO	Starostwo Powiatowe Urzędy Gmin, jednostki organizacyjne samorządu powiatowego i samorządów gminnych, placówki edukacyjne, PUP, NGO
2. Prowadzenie działań edukacyjnych w szkołach, w zakresie kształtowania świadomości i właściwych postaw wobec OzN.	1. Liczba zrealizowanych działań edukacyjnych (pogadanki, warsztaty, marsze, spotkania i inne).	3	bd		Praca ciągła	Samorząd Powiatowy, Samorządy Gminne	Placówki oświatowe publiczne i niepubliczne, NGO
3. Promowanie i prezentacja twórczości artystycznej i kulturalnej OzN.	1. Liczba działań promujących i prezentujących twórczość artystyczną	47	8		Praca ciągła	Samorząd Powiatowy, Samorządy Gminne, Samorząd	DPS-y, SOSW, Starostwo Powiatowe w Wyszкові (Wydział Promocji

	i kulturalną OzN.					Wojewódzki, PFRON	i Rozwoju), ZSS w Brańszczyku, OREW, ŚDS-y, WTZ, NGO, GOK-i
4. Tworzenie warunków umożliwiających zwiększenie uczestnictwa OzN w różnych formach aktywności sportowej.	1. Liczba zorganizowanych przez Powiat Wyszkowski zawodów sportowych, w których wzięty udział OzN.	0	1		Praca ciągła	Samorząd Powiatowy, Samorządy Gminne, Samorząd Wojewódzki	Starostwo Powiatowe w Wyszkanie (Wydział Promocji i Rozwoju), Placówki oświatowe, NGO
5. Organizowanie imprez kulturalnych, sportowych, turystycznych, w tym integracyjnych.	1. Liczba zorganizowanych imprez kulturalnych, sportowych, turystycznych oraz integracyjnych.	119	82		Praca ciągła	Samorząd Powiatowy, Samorządy Gminne, Samorząd Wojewódzki, PFRON, EFS, EFS+, Zgromadzenia zakonne, NGO, środki własne uczestników	Starostwo Powiatowe w Wyszkanie (Wydział Promocji i Rozwoju), DPS-y, ŚDS-y, SOSW, ZSS w Brańszczyku, OREW, WTZ, GOK-i, NGO
6. Wspieranie aktywności i samoorganizacji środowisk działających na rzecz OzN.	1. Liczba ogłoszonych konkursów na zadania publiczne skierowane do organizacji	4	bd		Praca ciągła	Samorząd Powiatowy, Samorządy Gminne, Samorząd Wojewódzki,	Samorząd Powiatowy, Samorządy Gminne, Samorząd Wojewódzki,

	pozarządowych działających na rzecz OzN.					Wojewódzki, PFRON, środki własne organizacji pozarządowych	PFRON, powiatowe i gminne jednostki organizacyjne, organizacje pozarządowe
	2. Liczba podpisanych umów na realizację zadań publicznych.	4	bd				
	3. Liczba grup wsparcia i samopomocowych.	3	1				
Cel 2. Tworzenie systemu informacyjnego o prawach i uprawnieniach OzN oraz ich rodzin.							
DZIAŁANIA na rzecz realizacji Celu 2.							
Nazwa działania	Nazwa wskaźnika	Rok bazowy 2014	Rok ewaluacji 2020	Rok ewaluacji 2025	Termin	Źródła finansowania	Realizator
1. Świadczenie wsparcia informacyjno-konsultacyjnego w zakresie uprawnień OzN i ich rodzin.	1. Liczba funkcjonujących punktów informacyjno-konsultacyjnych dla OzN i ich rodzin.	1	bd		Praca ciągła	Samorząd Powiatowy, Samorządy Gminne, NGO	NGO
2. Wspieranie dostępu OzN do nowych technologii i systemów informacyjno-	1. Liczba OzN, które ukończyły szkolenia komputerowe.	42	22		Praca ciągła	Samorządy Gminne, Samorząd	Samorządy Gminne, PCPR

komunikacyjnych, w tym internetu.	2. Liczba OzN, które otrzymały pomoc w uzyskaniu sprzętu elektronicznego.	4	bd			Powiatowy EFS, EFS+,PFRON	
-----------------------------------	---	---	----	--	--	---------------------------	--

PRIORYTET II. WYRÓWNYWANIE SZANS W ZAKRESIE DOSTĘPU DO EDUKACJI

Cel 1. Zapewnianie dostępu do wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka oraz wszystkich form i szczebli edukacji dostosowanych do potrzeb OzN.

DZIAŁANIA na rzecz realizacji Celu 1.

Nazwa działania	Nazwa wskaźnika	Rok bazowy 2014	Rok ewaluacji 2020	Rok ewaluacji 2025	Termin	Źródła finansowania	Realizator
1. Prowadzenie działań w zakresie wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka i pomocy jego rodzinie w postaci konsultacji.	1. Liczba dzieci korzystająca z działań w zakresie wczesnego wspomaganie.	65	108		Praca ciągła	Subwencja z MEiN	Publiczne i niepubliczne placówki oświatowe, NGO
2. Prowadzenie doradztwa metodycznego oraz szkoleń dla dyrektorów, nauczycieli, specjalistów z przedszkoli i szkół (ogólnodostępnych, integracyjnych i specjalnych) oraz innych placówek oświatowych pracujących z uczniami z niepełnosprawnościami.	1. Liczba kadry pedagogicznej biorącej udział w szkoleniach.	ok. 300	281		Praca ciągła	Subwencja z MEiN	PPP w Wyszkanie, SOSW w Wyszkanie, PSOUU w Wyszkanie
3. Zapewnienie doradztwa	1. Liczba rodziców	ok. 50	28		Praca	Subwencja	Placówki

dla rodziców i uczniów z niepełnosprawnościami w zakresie wyboru typu szkoły dalszego kształcenia, ukierunkowania zawodowego.	i uczniów korzystających z doradztwa.				ciągła	z MEiN	oświatowe
4. Zapewnienie dzieciom o specjalnych potrzebach edukacyjnych, w tym z niepełnosprawnościami, miejsc w placówkach oświatowych na terenie Powiatu Wyszowskiego.	1. Liczba osób z niepełnosprawnościami, którym zapewniono miejsce w placówce oświatowej (wg skierowań z organu prowadzącego).	61	251		Praca ciągła	Subwencja z MEiN	Placówki oświatowe
5. Pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym.	1. Liczba osób, którym udzielono dofinansowania kosztów nauki.	29	17		Praca ciągła	PFRON	PCPR
Cel 2. Wspieranie edukacji ustawicznej OzN.							
DZIAŁANIA na rzecz realizacji Celu 2.							
Nazwa działania	Nazwa wskaźnika	Rok bazowy 2014	Rok ewaluacji 2020	Rok ewaluacji 2025	Termin	Źródła finansowania	Realizator
1. Prowadzenie kształcenia ustawicznego dla różnych grup OzN.	1. Liczba placówek kształcenia ustawicznego z uwzględnieniem oferty dla OzN.	1	1		Praca ciągła	MEiN	CEZIU w Wyszowie
2. Organizowanie uczenia się przez całe życie – szkolenia z zakresu kompetencji	1. Liczba OzN korzystających z uczenia się przez całe życie.	2	1		Praca ciągła	MEiN, EFS, EFS+	CEZIU w Wyszowie, TWP, CKU, PUP,

społecznych oraz umiejętności zawodowych, uwzględniające różnorodne potrzeby i możliwości OzN.							NGO
--	--	--	--	--	--	--	-----

PRIORYTET III. TWORZENIE DLA OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI WARUNKÓW DO UCZESTNICZENIA W RYNKU PRACY.

Cel 1. Działania prowadzące do uzyskania zatrudnienia przez OzN.

DZIAŁANIA na rzecz realizacji Celu 1.

Nazwa działania	Nazwa wskaźnika	Rok bazowy 2014	Rok ewaluacji 2020	Rok ewaluacji 2025	Termin	Źródła finansowania	Realizator
1. Pozyskiwanie oraz analiza danych od pracodawców, dotycząca obsady stanowisk pracy i możliwości zatrudniania na nich OzN.	1. Liczba kontaktów z pracodawcami, z którymi PUP współpracował w celu aktywizacji OzN.	około 200	80		Praca ciągła	Budżet Powiatu	PUP
2. Prowadzenie poradnictwa zawodowego.	1. Liczba udzielonych porad zawodowych.	30	23		Praca ciągła	Budżet Powiatu	PUP

3. Prowadzenie pośrednictwa pracy dostosowanego do potrzeb OzN.	1. Liczba ofert pracy dla OzN.	51	35		Praca ciągła	Budżet Powiatu	PUP
	2. Liczba OzN, które podjęły pracę w ramach ww. ofert pracy	13	8				
4. Tworzenie podmiotów ekonomii społecznej ukierunkowanych na aktywizację społeczno-zawodową OzN w szczególności: CIS, KIS, ZAZ, spółdzielni socjalnych, w tym spółdzielni socjalnych osób prawnych oraz innych form prawnych, zaliczonych do sektora ekonomii społecznej.	1. Liczba podmiotów ekonomii społecznej (m.in. CIS, KIS, ZAZ, spółdzielni socjalnych, w tym spółdzielni socjalnych, których założycielami są osoby prawne).	1	0		2025	Samorząd Powiatowy, Samorząd Wojewódzki, EFS, EFS+, PFRON, NGO, OWES	Samorząd Powiatowy, Samorządy Gminne, organizacje pozarządowe oraz inne podmioty uprawnione do zakładania i prowadzenia PES, OWES
Cel 2. Wsparcie zatrudnienia OzN wchodzących lub powracających na rynek pracy.							
DZIAŁANIA na rzecz realizacji Celu 2.							
Nazwa działania	Nazwa wskaźnika	Rok bazowy 2014	Rok ewaluacji 2020	Rok ewaluacji 2025	Termin	Źródła finansowania	Realizator
1. Wsparcie pracodawców działających na rzecz zatrudniania OzN poprzez formy pomocy przewidziane w ustawie, m.in. (refundacja kosztów wyposażenia	1. Liczba miejsc pracy/ aktywizacji zawodowej zorganizowana dla OzN ze środków publicznych.	73	18		Praca ciągła	Fundusz Pracy, EFS, EFS+, PFRON	PUP

stanowiska pracy, prace interwencyjne, roboty publiczne, staże, prace społecznie użyteczne).							
2. Udzielanie wsparcia finansowego OzN na rozpoczęcie działalności gospodarczej.	1. Liczba OzN, które otrzymały wsparcie finansowe na rozpoczęcie działalności gospodarczej.	2	3		Praca ciągła	Fundusz Pracy, EFS, EFS+, PFRON	PUP
3. Pomoc w utrzymaniu aktywności zawodowej poprzez zapewnienie opieki dla osoby zależnej.	1. Liczba osób, które otrzymały pomoc finansową.	1	3		Praca ciągła	PFRON	PCPR, OPS
4. Wspieranie zatrudnienia wspomaganego, zatrudnienia chronionego.	1. Liczba OzN zatrudnionych w ramach zatrudnienia wspomaganego, chronionego.	0	0		Praca ciągła	Fundusz Pracy, EFS, EFS+, PFRON	PUP, NGO, OPS, PCPR
Cel 3. Współpraca międzysektorowa na rzecz aktywizacji zawodowej OzN.							
DZIAŁANIA na rzecz realizacji Celu 3.							
Nazwa działania	Nazwa wskaźnika	Rok bazowy 2014	Rok ewaluacji 2020	Rok ewaluacji 2025	Termin	Źródła finansowania	Realizator
1. Wsparcie informacyjne nt. możliwości aktywizacji zawodowej OzN realizowane	1. Liczba podmiotów sektora publicznego, prywatnego oraz	30	12		Praca ciągła	W ramach środków PUP	PUP

przez podmioty sektora publicznego, prywatnego oraz pozarządowego.	pozarządowego, które współpracują z PUP w zakresie aktywizacji zawodowej OzN.						
2. Rozwój partnerstwa międzysektorowego mającego na celu aktywizację zawodową OzN.	1. Liczba partnerstw międzysektorowych.	0	0		Praca ciągła	Samorząd Wojewódzki, EFS, EFS+	powiatowe i gminne jednostki organizacyjne, NGO

PRIORYTET IV. PRZECIWDZIAŁANIE WYKLUCZENIU SPOŁECZNEMU OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI, POPRZEC ZWIĘKSZANIE DOSTĘPU DO USŁUG MEDYCZNYCH ORAZ REHABILITACJI SPOŁECZNEJ.

Cel 1. Upowszechnienie edukacji zdrowotnej, zwiększenie działań profilaktycznych.

DZIAŁANIA na rzecz realizacji Celu 1.

Nazwa działania	Nazwa wskaźnika	Rok bazowy 2014	Rok ewaluacji 2020	Rok ewaluacji 2025	Termin	Źródła finansowania	Realizator
1. Prowadzenie edukacji prozdrowotnej, począwszy od edukacji przyszłych małżeństw, rodziców, przedszkolaków, dzieci i młodzieży.	1. Liczba osób objętych programem	3925	2601		Praca ciągła	Środki własne SPZZOZ w Wyszkuwie	SPZZOZ w Wyszkuwie
2. Prowadzenie badań przesiewowych, umożliwiających rozpoznanie i leczenie wielu chorób	1. Liczba przeprowadzonych badań przesiewowych w okresie ciąży.	0	0		Praca ciągła	Ministerstwo Zdrowia, Samorząd Powiatowy,	SPZZOZ w Wyszkuwie

w okresie życia płodowego oraz wśród noworodków.	2. Liczba badań przesiewowych wśród noworodków.	822	660			NFZ	
3. Prowadzenie specjalistycznych i kompleksowych bilansów zdrowotnych dzieci.	1. Liczba przeprowadzonych bilansów.	8332	529		Praca ciągła	NFZ	Przychodnie, Szkoły, Poradnie pediatryczne
4. Prowadzenie programów profilaktycznych dla mieszkańców pozwalających na wykrycie we wczesnym stadium zaburzeń rozwojowych i wielu chorób (onkologicznych, wzroku, słuchu, narządu ruchu, neurologicznych itp.).	1. Liczba programów profilaktycznych dla mieszkańców Powiatu.	7	6		Praca ciągła	NFZ	NZOZ w Rząśniku, Gmina Rząśnik, NZOZ w Somiance, Gmina Somianka, SPZZOZ w Wyszkwowie,
	2. Liczba osób objętych działaniami prowadzonymi w ramach programów profilaktycznych.	4298	1543				
5. Poprawa dostępu do ambulatoryjnej i specjalistycznej opieki medycznej.	1. Liczba poradni specjalistycznych.	16	20		Praca ciągła	NFZ	SPZZOZ
Cel 2. Podniesienie jakości i dostępności świadczonych usług medycznych.							
DZIAŁANIA na rzecz realizacji Celu 2.							
Nazwa działania	Nazwa wskaźnika	Rok bazowy 2014	Rok ewaluacji 2020	Rok ewaluacji 2025	Termin	Źródła finansowania	Realizator
1. Poprawa bazy infrastrukturalnej oraz wyposażenia obiektów służących rehabilitacji	1. Liczba obiektów rehabilitacji leczniczej dostosowanych do potrzeb osób	7	7		Praca ciągła	NFZ, Samorząd Powiatowy, Samorząd	SPZZOZ, Podmioty niepubliczne

leczniczej.	z niepełnosprawnościami i wyposażonych w odpowiedni sprzęt.					Wojewódzki, PFRON	
2. Dostosowanie publicznej i niepublicznej infrastruktury ochrony zdrowia do obowiązujących standardów w celu zapewnienia kompleksowej opieki medycznej dla mieszkańców Powiatu Wyszowskiego.	1. Liczba wprowadzonych usprawnień mających na celu dostosowanie infrastruktury do potrzeb OzN.	Brak danych	3		Praca ciągła	NFZ, Samorząd Powiatowy, Samorząd Wojewódzki, PFRON	Placówki ochrony zdrowia

Cel 3. Zwiększenie dostępu do rehabilitacji społecznej.

DZIAŁANIA na rzecz realizacji Celu 3.

Nazwa działania	Nazwa wskaźnika	Rok bazowy 2014	Rok ewaluacji 2020	Rok ewaluacji 2025	Termin	Źródła finansowania	Realizator
1. Zapewnienie OzN i ich opiekunom dofinansowania udziału w turnusach rehabilitacyjnych.	1. Liczba OzN ubiegających się o dofinansowanie / liczba OzN które uzyskały dofinansowanie do udziału w turnusie rehabilitacyjnym.	90/68	74/54		Praca ciągła	PFRON, Samorząd Powiatowy	PCPR
2. Zapewnienie OzN dofinansowania zakupu sprzętu rehabilitacyjnego, przedmiotów ortopedycznych i środków	1. Liczba OzN, ubiegających się o dofinansowanie / liczba OzN które uzyskały	290/166	250/244		Praca ciągła	PFRON, Samorząd Powiatowy	PCPR

pomocniczych.	dofinansowanie zaopatrzenia w sprzęt rehabilitacyjny i środki pomocnicze.						
3.Likwidacja barier architektonicznych, w komunikowaniu się i technicznych w związku z indywidualnymi potrzebami OzN.	1. Liczba OzN, ubiegających się o dofinansowanie/ liczba OzN, które uzyskały dofinansowanie do likwidacji barier architektonicznych, w komunikowaniu się i technicznych.	12/10	26/26		Praca ciągła	PFRON	PCPR
4.Likwidacja barier transportowych z uwzględnieniem indywidualnych potrzeb OzN.	1.Liczba OzN, które otrzymały dofinansowanie na pomoc w zakupie i montażu oprzyrządowania do posiadanego samochodu.	1	1		Praca ciągła	PFRON	PCPR
	2.Liczba OzN, które otrzymały dofinansowanie na pomoc w uzyskaniu prawa jazdy.	0	1				

5. Likwidacja barier w poruszaniu się z uwzględnieniem indywidualnych potrzeb OzN.	1. Liczba osób, którym przyznano pomoc na zakup wózków lub skuterów elektrycznych.	1	1		Praca ciągła	PFRON	PCPR
	2. Liczba osób, którym przyznano pomoc na utrzymanie sprawności technicznej posiadanego skutera lub wózka inwalidzkiego o napędzie elektrycznym.	4	1				
6. Zwiększanie dostępu do rehabilitacji społecznej i zawodowej OzN w ramach WTZ.	1. Liczba uczestników WTZ/liczba oczekujących na miejsce w WTZ.	30/9	30/2		Praca ciągła	PFRON, Samorząd Powiatowy PSOUU	Samorząd Powiatowy
Cel 4. Tworzenie warunków do podnoszenia standardów usług świadczonych przez placówki pomocy społecznej (m.in. DPS oraz ośrodki wsparcia), w tym poszukiwanie nowych rozwiązań rozwoju usług, w tym w formie zdeinstytucjonalizowanej.							
DZIAŁANIA na rzecz realizacji Celu 4.							
Nazwa działania	Nazwa wskaźnika	Rok bazowy 2014	Rok ewaluacji 2020	Rok ewaluacji 2025	Termin	Źródła finansowania	Realizator
1. Wspieranie działań na rzecz utrzymania obowiązujących standardów usług świadczonych przez domy pomocy społecznej.	1. Kwota uzyskanych środków na standaryzację usług.	95 000 zł	50 582 zł		Praca ciągła	Wojewoda Mazowiecki, Program Norweski, EFS, EFS+, PFRON	Samorząd Powiatowy, Kościół Katolicki i związki wyznaniowe, DPS-y

2. Tworzenie warunków do powstania centrów opiekuńczo-mieszkalnych.	1. Liczba centrów opiekuńczo-mieszkalnych.	0	0		2025	MRiPS, Wojewoda Mazowiecki, EFS, EFS+	Osoby fizyczne, NGO, Kościół Katolicki i związki wyznaniowe, Samorząd Powiatowy, Samorządy Gminne.
3. Tworzenie warunków do powstawania miejsc skierowanych do osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu.	1. Liczba klubów samopomocy lub innych form prawnych ośrodków wsparcia dla osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu.	0	0		2025	MRiPS, EFS+	Samorząd Powiatowy, Samorządy Gminne, NGO.
4. Poszukiwanie możliwości rozszerzenia oferty placówek całodobowych (DPS) o prowadzenie usług świadczonych w społeczności lokalnej (w formie zdeinstytucjonalizowanej).	1. Liczba DPS prowadzących usługi w społeczności lokalnej.	0	0		2025	MRiPS, EFS+	DPS-y

**PRIORYTET V. ORGANIZOWANIE ŚRODOWISKOWEGO WSPARCIA I POMOCY SPOŁECZNEJ
OSOBOM Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI I ICH RODZINOM.**

Cel 1. Rozwijanie usług wspierających.

DZIAŁANIA na rzecz realizacji Celu 1

Nazwa działania	Nazwa wskaźnika	Rok bazowy 2014	Rok ewaluacji 2020	Rok ewaluacji 2025	Termin	Źródła finansowania	Realizator
1. Rozwój usług opiekuńczych oraz specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi w każdej gminie powiatu wyszkowskiego.	1. Liczba osób, które skorzystały z usług opiekuńczych.	185	205		Praca ciągła	Wojewoda Mazowiecki, Samorządy Gminne	OPS-y
	2. Liczba osób, które skorzystały z usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi.	44	30				
2. Rozwój usług asystencji osobistej dla OzN.	1. Liczba OzN, które skorzystały z usług asystencji osobistej.	0	0		Praca ciągła	PFRON, Samorząd Powiatowy, Samorządy Gminny, EFS, EFS+	Samorząd Powiatowy, Samorząd Gminny, PCPR OPS-y NGO
3. Rozwój usług opieki wytchnieniowej.	1. Liczba osób objętych usługami opieki wytchnieniowej.	0	0		Praca ciągła	Wojewoda Mazowiecki, EFS+	Samorząd Powiatowy, Samorząd Gminny, NGO

Cel 2. Rozwijanie różnorodnych form dziennych i całodobowych ośrodków wsparcia.

DZIAŁANIA na rzecz realizacji Celu 2

Nazwa działania	Nazwa wskaźnika	Rok bazowy 2014	Rok ewaluacji 2020	Rok ewaluacji 2025	Termin	Źródła finansowania	Realizator
1. Zapewnienie OzN usług w dziennych ośrodkach wsparcia: – środowiskowych domach samopomocy, – klubach samopomocy dla OzN, – domach dziennego pobytu, – klubach seniora.	1. Liczba osób, które skorzystały z usług dziennych ośrodków wsparcia.	260	186		Praca ciągła	Wojewoda Mazowiecki, EFS, EFS+	Samorząd Powiatowy, Samorządy Gminne, NGO
2. Organizowanie i prowadzenie miejsc okresowego całodobowego pobytu w ośrodkach wsparcia i w domach pomocy społecznej.	1. Liczba miejsc całodobowego pobytu w ośrodkach wsparcia i DPS.	0	51		Praca ciągła	Wojewoda Mazowiecki, EFS, EFS+	Samorząd Powiatowy, Samorządy Gminne, NGO
3. Zapewnienie odpowiedniej infrastruktury i wyposażenia zgodnie z wymaganymi standardami prowadzenia dziennych i całodobowych placówek wsparcia.	1. Liczba obiektów, które otrzymały wsparcie finansowe.	0	3		Praca ciągła	Wojewoda Mazowiecki, Samorząd Powiatowy, Samorządy Gminne, NGO, EFS+	NGO DPSy Placówki zapewniające dzienną i całodobową opiekę
	2. Środki uzyskane na utrzymanie standardów prowadzenia, w tym na wyposażenie.	0	930.459,62				

Cel 3. Wspieranie różnorodnych form mieszkalnictwa.							
DZIAŁANIA na rzecz realizacji Celu 3							
Nazwa działania	Nazwa wskaźnika	Rok bazowy 2014	Rok ewaluacji 2020	Rok ewaluacji 2025	Termin	Źródła finansowania	Realizator
1. Tworzenie i zapewnienie funkcjonowania mieszkań wspomaganych, w tym treningowych.	1. Liczba funkcjonujących mieszkań.	0	0		2025	Samorząd Powiatowy, Samorządy Gminne, Wojewoda Mazowiecki EFS, EFS+, NGO	Samorząd Powiatowy, Samorządy Gminne, NGO
	2. Liczba osób korzystających z mieszkań.	0	0				

PRIORYTET VI. ZWIĘKSZENIE DOSTĘPNOŚCI PRZESTRZENI PUBLICZNEJ.							
Cel 1. Uniwersalne planowanie infrastruktury Powiatu.							
DZIAŁANIA na rzecz realizacji Celu 1.							
Nazwa działania	Nazwa wskaźnika	Rok bazowy 2014	Rok ewaluacji 2020	Rok ewaluacji 2025	Termin	Źródła finansowania	Realizator
1. Likwidacja barier w obiektach użyteczności publicznej w zakresie umożliwienia OzN poruszania się i komunikowania.	1. Ilość obiektów w których zlikwidowano bariery.	4	2		Praca ciągła	PFRON, Wojewoda Mazowiecki, Samorząd Wojewódzki Środki własne właścicieli budynków	Właściciele obiektów (Samorząd Powiatowy)

Cel 2. Dostosowanie usług transportowych do potrzeb OzN.							
DZIAŁANIA na rzecz realizacji Celu 2.							
Nazwa działania	Nazwa wskaźnika	Rok bazowy 2014	Rok ewaluacji 2020	Rok ewaluacji 2025	Termin	Źródła finansowania	Realizator
1.Likwidacja barier transportowych w instytucjach publicznych oraz innych placówkach działających na rzecz OzN.	1.Ilość zakupionych samochodów dostosowanych do potrzeb OzN.	2	0		Praca ciągła	PFRON, Środki własne	PCPR JST WTZ NGO
2.Świadczenie specjalistycznych usług przewozowych dla OzN.	1.Liczba przewoźników świadczących usługi dla OzN.	5	6		Praca ciągła	PFRON, Środki własne	PCPR JST WTZ NGO
	2.Liczba OzN, które skorzystały z usług przewozowych.	115	143				

Tabela 15 Harmonogram działań programu wraz ze wskaźnikami realizacji.

Proces prac oraz osoby zaangażowane w przygotowanie aktualizacji Programu.

Niniejsza aktualizacja Programu Działań na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami w Powiecie Wyszowskim na lata 2016-2025 została opracowana przez Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Wyszowie.

Program powstał dzięki zaangażowaniu merytorycznemu osób i organizacji uczestniczących w pracach Zespołu do spraw realizacji Programu powołanego Uchwałą Zarządu Powiatu Wyszowskiego 258/835/2023 z dnia 14 marca 2023 r. w składzie:

1. Krystyna Kurowska – Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie, Przewodniczący Zespołu,
2. Agnieszka Deptuła – Starostwo Powiatowe w Wyszowie, Wydział Edukacji – Członek,
3. Joanna Korczakowska – Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna – Członek,
4. Edyta Jarosz – Ośrodek Szkolno-wychowawczy w Wyszowie – Członek,
5. Mariusz Kołodziejczyk – Powiatowy Urząd Pracy w Wyszowie – Członek,
6. Jarosław Stępień – Samodzielny Publiczny Zespół Zakładów Opieki Zdrowotnej w Wyszowie – Członek,
7. Mariusz Duszyński – Ośrodek Pomocy Społecznej w Wyszowie – Członek,
8. Iwona Paszkiewicz – Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną Koło w Wyszowie – Członek,
9. Ewa Redel – Stowarzyszenie „Bądźmy w Kontakcie” – Członek,
10. Ewa Wydryszek – Polski Związek Niewidomych – Członek.

Przy opracowaniu Programu udział brali również pracownicy PCPR w Wyszowie:

1. Marianna Mąka - p.o. Dyrektora PCPR w Wyszowie,
2. Teresa Czajkowska - Kierownik Sekcji Rehabilitacji Społecznej,
3. Magdalena Bloch - Kierownik Sekcji Administracyjnej.

Spis tabel

Tabela 1 Liczba wydanych orzeczeń wg przyczyn niepełnosprawności w latach 2014-2022 w Powiecie Wyszowskim.	22
Tabela 2 Osoby z niepełnosprawnościami wg poziomu wykształcenia.	23
Tabela 3 Liczba i cel przyjętych w latach 2014-2022 wniosków o ustalenie niepełnosprawności lub stopnia niepełnosprawności.	24
Tabela 4 Usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi w latach 2014, 2018, 2022 w Powiecie Wyszowskim.	26
Tabela 5 Finansowanie działań na rzecz osób z niepełnosprawnościami w gminach Powiatu Wyszowskiego ze środków Funduszu Solidarnościowego.	29
Tabela 6 Struktura osób z niepełnosprawnością zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Wyszowie w latach 2014 – 2022.	32
Tabela 7 Struktura stopnia niepełnosprawności osób bezrobotnych zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Wyszowie w latach 2014 – 2022.	32
Tabela 8 Struktura rodzaju niepełnosprawności osób bezrobotnych zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Wyszowie w latach 2014 – 2022.	33
Tabela 9 Struktura wykształcenia osób bezrobotnych z niepełnosprawnością zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Wyszowie w latach 2014 – 2022.	34
Tabela 10 Działania w zakresie aktywizacji zawodowej OzN podejmowane przez Powiatowy Urząd Pracy w Wyszowie w latach 2018 i 2022.	35
Tabela 11 Dofinansowanie ze środków PFRON w ramach Programu Aktywny Samorząd w latach 2014, 2018, 2022.	38
Tabela 12 Źródła finansowania oraz wysokość środków na bieżącą działalność i funkcjonowanie Warsztatów Terapii Zajęciowej w latach 2014-2022.	39
Tabela 13 Średni miesięczny koszt utrzymania mieszkańców w DPS w latach 2014-2022.	44
Tabela 14 Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia w Powiecie Wyszowskim w roku 2022	46
Tabela 15 Harmonogram działań programu wraz ze wskaźnikami realizacji.	84

Spis rysunków

Rysunek 1 Kluczowe potrzeby odbiorców Programu Aktywny Samorząd.....	51
Rysunek 2 Misja oraz priorytety Programu.....	55
Rysunek 3 Cele ujęte w ramach priorytetu I Programu.	56
Rysunek 4 Cele ujęte w ramach priorytetu II Programu.	57
Rysunek 5 Cele ujęte w ramach priorytetu III Programu.	58
Rysunek 6 Cele ujęte w ramach priorytetu IV Programu.....	59
Rysunek 7 Cele ujęte w ramach priorytetu V Programu.....	61
Rysunek 8 Cele ujęte w ramach priorytetu VI Programu.....	62

Spis wykresów

Wykres 1 Liczba osób z niepełnosprawnościami na terenie Powiatu Wyszowskiego.....	19
Wykres 2 Osoby niepełnosprawne prawnie i biologicznie – porównanie.....	19
Wykres 3 Struktura osób z niepełnosprawnościami wg płci.....	20
Wykres 4 Struktura osób z niepełnosprawnościami wg grup ekonomicznych.....	20
Wykres 5 Struktura osób z niepełnosprawnościami wg stopnia niepełnosprawności.....	21
Wykres 6 Ocena stopnia ograniczenia sprawności przez osoby z niepełnosprawnością biologiczną.....	21
Wykres 7 Liczba rodzin korzystających z pomocy udzielanej przez OPS z tytułu niepełnosprawności.	25
Wykres 8 Wskaźnik wsparcia międzypokoleniowego w województwie mazowieckim z prognozą do roku 2040.....	31
Wykres 9 Cele dofinansowań dla osób z niepełnosprawnością w latach 2014, 2018, 2022... ..	37
Wykres 10 Wysokość rocznej dotacji dla Powiatowego Środowiskowego Domu Samopomocy.	41
Wykres 11 Wysokość kwoty na jednego uczestnika Powiatowego Środowiskowego Domu Samopomocy.....	41
Wykres 12 Liczba miejsc w porównaniu z liczbą osób korzystających i oczekujących na wsparcie w DPS.	43
Wykres 13 Źródła finansowania DPS w latach 2014-2022.....	44